

KONGL. MAJ:TS
BEFALLNINGSHAFVANDES

UTI

Westernorrlands Län

TILL

KONGL. MAJ:T

i underdånighet afgifne

FEMÅRS-BERÄTTELSE

för Åren 1839, 1840, 1841, 1842 och 1843.

STOCKHOLM, 1844.

TRACHT HOS P. A. NORSTEDT & SÖNER,

Kongl. Boktryckare.

INLEDNING TILL

Kongl. Maj:ts befallningshafvandes femårsberättelse för åren ... – Stockholm, 1823-1857.

Täckningsår: 1817/1821-1851/55.

Kungl. Maj:ts överståthållares i Stockholms stad och Kungl. Maj:ts befallningshavandes i Sveriges län till Kungl. Maj:t femårsberättelser. Vissa femårsperioder finns även tabellbilagor.

Berättelserna innehåller följande avdelningar:

- Länets allmänna beskaffenhet
- Innevånare
- Näringar
- Politisk författning
- Städer

Efterföljare:

Bidrag till Sveriges officiella statistik. H, Kungl. Maj:ts befallningshavandes femårsberättelser, jämte Sammandrag för åren ... på Nådigaste befallning utarbetad och utgivet av Statistiska centralbyrån. – Stockholm, 1863-1912. Täckningsår: 1856/60-1901/05 = N.F., [1]-10.

Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes uti Westernorrlands Län till Kongl. Maj:t i underdånighet afgifne Femårs-Berättelse för Åren 1839, 1840, 1841, 1842 och 1843.

Digitaliserad av Statistiska centralbyrån (SCB) 2010.

Vid digitaliseringen har en innehållsförteckning skapats och lags till.

KONGL. MAJ:TS
BEFALLNINGSHAFVANDES

UTI

Westernorrlands Län

TILL

KONGL. MAJ:T

i underdånighet afgifne

FEMÅRS-BERÄTTELSE

för Åren 1839, 1840, 1841, 1842 och 1843.

STOCKHOLM, 1844.

TRACHT HOS P. A. NORSTEDT & SÖNER,

Kongl. Boktryckare.

INNEHÅLL

Underdånig berättelse

	Sid.
§. 1. Länets allmänna beskaffenhet.....	1.
Under arbete äro följande vägförbättringar.....	5.
§. 2. Innevånare.....	7.
Enligt uppgifterne till detta års Mantals- och Skattskrifning, utgjorde antalet af Länets Innevånare.....	7.
§. 3. Näringar.....	14.
a) Jordbruk.....	14.
b) Boskapsskötsel.....	31.
Hästen.....	34.
c) Skogarne.....	36.
d) Bergsrörelsen.....	41.
e) Fabriker, Bruk och öfriga Näringar.....	43.
Skeppsvarf å landet.....	43.
Under de sednaste 5 åren hafva blifvit byggda vid..	43.
För Wifsta och Svartviks varf.....	43.
2:ne Glasbruk.....	43.
Sågverkens tillverkning.....	44.
Westanå pappersbruk.....	44.
Tegelbruk.....	44.
Kalkugnar.....	44.
Binäringar.....	44.
Tjärubrännning och Pottasketillverkning.....	47.
Jagt och Djurfång.....	48.
Fiske.....	48.
Laxfiske.....	48.
Salpetertillverkningen.....	49.
Handel.....	49.
§. 4. Politisk Författning.....	51.
Kammarverk.....	51.
Statsbidrag.....	56.
Politi.....	60.
Hälsovården.....	63.
Hospital.....	63.
Vaccination.....	63.
Fattigförsörjningen.....	63.

§. 5. Städer.....	65.
Hernösand.....	65.
Handel med Köpmannavaror och Landtmannens produkter.....	66.
Handtverksrörelsen.....	66.
Fabriker.....	66.
Fiske.....	66.
Stadens jord.....	66.
Sjukvården.....	66.
Fattigförsörjningen.....	66.
Sundsvall.....	67.
Utrikes handel.....	67.
Inrikes handeln.....	67.
Handtverkerierne.....	68.
Strömmingsfisket.....	68.
Stadens Jord.....	68.

Tabellbilaga

Uträkning öfver medium af nedannämnda Fem års Markegångs-Taxor
uti Wester-Norrlands Län

Uträkning öfver Medium af nedannämnda fem årens Markegångspris å
ett Gärde-Mantal inom Wester-Norrlands Län

§ 1.

Länets allmänna beskaffenhet.

VesterNorrlands Län, som från äldre tider utgjordes af Provinserne Gestrikland, Helsingland, Herjedalen, Jemtland, Medelpad och Ångermanland, intill år 1762, då Gestrikland och Helsingland afsöndrades till ett särskildt Landshöfdingedöme, under benämning af Gefleborgs Län, består sedan år 1810, då Jemtlands Län bildades af nämnde provins och provinsen Herjedalen, endast af Provinserne Medelpad och Ångermanland, med undantag dock af nordligaste socken i sistnämnde provins, Nordmaling, som jemväl år 1810 afskiljdes och lades till Westerbottens Län. Beläget emellan 64 grader 23 minuter och 62 grader 14 minuter latitud, samt 33 grader 5 minuter och 36 grader 50 minuter longitud, begränsas det i norr af Westerbottens, i söder af Gefleborgs, i vester af Jemtlands Län samt i öster af Bottniska Wiken. Hvad som återstod i det närmare bestämmandet af dessa gränсор har under sednaste Qvinqvennum blifvit fulländadt, dels medelst rågångens emellan Södra Ångermanland och Jemtland uppgående år 1842, och dels genom det Domslut, som under detta års sommar blifvit utaf en af Eders Kongl. Majt i Nåder, uppå min underdåniga hemställan, tillförordnad Domare meddeladt, till biläggande af uppkomne stridigheter angående en del af gränslinien emellan Norra Ångermanland och Westerbottens Län.

Länets, hvars hela arealvidd är 217 qvadratmil, är fördeladt i 3:ne Fögderier, som hvar för sig tillika utgöra särskilde Häradshöfdinge Jurisdictioner: Medelpad innehållande 60 qvadratmils, Södra Ångermanland 105

och Norra Ångermanland 52 kvadratmils areal. Dessa fögderier äro ytterligare i administrativt hänseende fördelade: Medelpad, som utom Sundsvalls Stadsförsamling består af 18 kyrksocknar, i 9 Länsmansdistrikter: Södra Ångermanland, innehållande utom Hernösands Stad 31 kyrksocknar, i 9 Länsmansdistrikter: samt Norra Ångermanland, med 13 kyrksocknar, i 8 Länsmansdistrikter. Ifrån den på Hernön, som genom ett smalt sund är skiljd från fasta landet, belägna Residens-Staden Hernösand äro afstånden: till Länets södra gräns emot Helsingland $8\frac{3}{4}$ mil, till dess norra emot Westerboten $15\frac{1}{2}$ mil samt i vester till yttersta spetsen af Tåsjö socken, der Jemtland och Åsele Lappmark möta, omkring 30 mil, af hvilka sistnämnde $21\frac{1}{4}$ mil utgöra med gästgifvaregårdar försedd landsväg, som upphör vid Backe i Fjellsjö socken.

Utom i de sannolikt tidigast befolkade vid hafskusten belägne Socknar, finner man Länets befolkning, särdeles i Medelpad och Södra Ångermanland, bosatt omkring de flere större och mindre elfvar, hvilka, ledande sitt ursprung från fjälltrakter utom Länet, genomlöpa detsamma och utfalla i hafvet. Dessa elfdalar eller, såsom de i allmänhet i orten, utan afseende på vattnets större eller mindre storlek, benämnas, Ådalar, synas, att döma efter de omgifvande jordformationerne, i äldsta tider hafva intagits af högst betydliga vattenmassor, som smänningom minskats och på sidorne afsatt odlingsbar jord. Af elfvarne är Ångermanelfven den betydligaste, ej blott i Länet utan äfven i Riket. Sedan den ifrån Jemtland kommande grenen deraf, $\frac{1}{2}$ mil ofvanföre Sollesteå kyrka, sammanflutit med den gren, som, genomlöpande Åsele lappmark, i Junsele socken infaller i Länet, är denna elf segelbar ända till hafvet, en sträcka af 10 mil, likväl under de 4 milen närmast Sollesteå, endast för smärre 4 à 5 fots djupgående fartyg, men under återstående sex mil från Nylands lastageplats och Tullstation, för 3-mastade skepp, intagande på flere ställen en ansenlig bredd, som på det ställe der öfverfarten sker emellan gästgifvaregårdarne Veda och Hornö å allmänna kustvägen, 1 mil från elfvens utlopp i hafvet, uppgår ända till $\frac{1}{4}$ mil. Dalen emellan de omgifvande höjderne, trängre på södra än på norra sidan om elfven, har på sina ställen en bredd af omkring $\frac{1}{2}$ mil. Näst Ångermanelfven bilda Ljunga och Indalselfvarne i Medelpad samt Gideå, Själevads och Nätra elfvarne i Norra Ångermanland de betydligaste dalgångarne, likväl ofta så tränga, att man på några ställen med möda funnit plats på sidorne för vägs anläggande. Dessa elfdalar, som i allmänhet hafva den ypperligaste jordmån, nästan helt och hållet stenfri och bestående af

lermylla, stå framför kustsocknarne, hvad klimatet angår, som här i följd af från hafvet uppkommande dimma är mera fuktigt, och hvarest tillfälle till vårarbetets förriktande vanligen först gifves omkring fjorton dagar sednare, än i elfdals-socknarne, i hvilka deremot hösten plägar inträffa tidigare, äfvensom vinterkölden vara flere grader strängare. Säsom orsak till den sednare våren i kustsocknarne, uppgifver man inflytandet af den ofta sent försvinnande hafsisen i Bottniska Wiken. Sämst lottade äro de såkallade fjällsocknarne, med ett läge af omkring 7, 8 à 900 fot öfver hafvet, samt Hafverö socken i Medelpad, på gränsen emot Jemtland och Herjedalen, belägen 1150 fot öfver hafvet. Utom denna skiljaktighet i klimatiskt afseende, uppkommer en annan i den mån man nalkas polarcirkeln, men hvars stadier, hvad kustsocknarne angår, naturen sjelf betecknat. Sålunda finner man temperaturen med dess inverkan på växtligheten betydligt olika på södra och norra sidorne af en till hafvet gående bergssträckning, benämd Oxåsen, inom Hässjö socken, den nordligaste af Medelpad, samt af Skuluberget och deromkring liggande skogbeväxta höjder i Wibyggerå socken af Norra Ångermanland, som för icke långt tillbaka här hade sin gräns emot Södra Ångermanland. De norr om denna bergs- och skogstrakt boende benämnas ännu af den på södra sidan boende allmogen "Nordanskogsingar." — Hvad klimatet i allmänhet angår, säges detsamma under sednare tider och märkbarest under de sednare åren hafva antagit en mildare karakter emot fordom. Bevisande i detta afseende är, att då, enligt uppgifter i Forsells Statistik grundade på observationer från 1787 till 1816, Hernösands medeltemperatur för alla åren varit + 2,34, utgjorde den år 1843, enligt här anställda noggranna observationer, 3:ne gånger om dagen + 3,5, varierande emellan — 23,5, högsta köld och + 28°, största värme. Om orsakerna härtill i viss mån böra tillskrifvas fenomen, hvilka det tillhör de naturkunnige att söka förklara, så är dock otvifvelaktigt att de till ej ringa del böra härledas från Landets tilltagande odling, de skogbeväxta trakternes minskning samt mossars och kärrs småningom skeende utdikning och förvandlande till fruktbar jord. De anslag för befordrande af detta sednare slags företag, som vid sistförflutne Riksdag beviljades, hafva dock ej haft något inflytande på detta Län, utan af dess innevånare lemnats obegagnade, hufvudsakligast i följd deraf, att, då de skickligare Landtmätnarne varit öfverhopade af skiftesgörsmål, tillgång saknats på personer, som ägt förmåga uppgöra arbetsplaner jemte ritningar med den noggrannhet och utförlighet, att derpå grundade

ansökningar om Statsbidrag kunnat med hopp om bifall göras till föremål för Eders Kongl. Maj:ts Nådiga pröfning.

Fördelar man antalet af landets innevånare på dess arealvidd, så visar sig som resultat något öfver 385 individer på hvarje qvadratmil, — en i sanning gles befolkning, — men skulle man åter, på grund af hvad ofvan är anfördt, eller att den odlade och bebodde delen af landet nästan uteslutande utgöres af kuststräckan, elfdalarna samt derutöfver en eller annan bördig slätt i Norra Ångermanlands bergstrakter, emellan hvilka bebodda delar, med skog mer eller mindre beväxta höjder samt myror och vatten utan annan omvexling än af enstaka nybyggeslägenheter samt af betesmarker, intaga mellanrummen, vilja fördela folkmängden på den bebodda arealen, såsom onekligen rättast, så skall man på flere ställen finna ända till 3000 menniskor bosatte på qvadratmilen.

Åkerbruket intager väl öfverallt första rummet ibland ortens näringar, äfven inom de trakter, der i anseende till lokalförhållanden boskapsskötseln borde gifvas företrädet, men lemnar dock tillfälle till idkande i mer eller mindre mån af åtskillige binäringar, efter de anledningar som en olika belägenhet gifva, såsom strömmings- och laxfiske, samt tillverkning af timmer och bräder, pottaska, tjära och kol för järnbrukens behof, oberäknadt forsling af en del af dessa Verks rudimaterier i öfrigt och produkter, samt den inom Norra Ångermanland i större skala drifna tillverkning af finare lärtter.

Då mängden af Sveriges berg äro malmförande, måste det anses såsom en egenhet för denna, måhända den mest bergiga af Rikets provinser, att man inom densamma hittills icke lyckats upptäcka något malmostreck, som med fördel kunnat bearbetas. Endast på en ö i hafvet utanför Nätra sockens kust, benämnd Ulfön, har i sednare åren en grufva upptäckts och arbete derå icke utan framgång blifvit nedlagdt.

Inom Länet vildt växande trädslag förekomma, med afseende å myckenheten, i följande ordning: Gran, Tall, Björk, Al, Rönn och Sälg. Högst sällan förekommer Lönn, som dock planterad triffes väl, likasom Alm och Lind. På ett och annat ställe hafva äfven planterade Ekar gått till, men egna sig icke till någon högre växt, utan visa böjelse att antaga buskform.

I trädgårdar komma, derest sommaren icke är för ogynnsam, vanliga köksträdgårdsvexter, till och med Sparris, till mognad. Äplen och Korskär likaså under varmare somrar. Päron och Plommon hafva icke, mig veterligen, blifvit med framgång odlade.

Såsom mäktiga befordringsmedel för ett lands industri och välstånd, erkännes numera allmänt vara tillkomsten af nya eller förbättrandet af redan varande kommunikationer, och såsom ur denna synpunkt inverkan på Länets allmänna beskaffenhet, anser jag mig böra här i underdånighet anföra hvad i detta afseende blifvit under de sistförflutna åren tillgjordt. E-huru jag icke annat kan än loforda Allmogens benägenhet att frångå den eljest hos denna samhällsklass nog allmänt inrotade fördom emot vägförbättringar, grundad på oförmåga att bedömma den långliga och säkra vinsten af häruppå nedlagdt arbete, hvars tillfälliga kraf på uppoffring och ansträngning vanligen ensamt uppskattas, torde likväl de i detta hänseende vunna resultatet hufvudsakligast böra tillskrifvas det tillfälle, som genom anslag vid sista Riksdagen bereddtes Eders Kongl. Majt att med Statsbidrag understödja enskildes företag. Oändligt mycket mera i denna väg återstår dock ännu inom detta Län att göra, innan de existerande många hindren för lättare kommunikationer kunna anses undanröjda, men med den håg, som för dylike företag nu blifvit väckt, i förening med stigande insigt om fördelarne, betvivlar jag icke att man småningom skall hinna målet, såvida Rikets Ständer genom fortsatta anslag vid blifvande Riksmöten vilja befordra fullföljden af det började.

Under arbete äro följande vägförbättringar:

- 1:o Å allmänna Landsvägen emellan Lidens och Junsele Kyrkor i södra Ångermanland, med ett Statsbidrag af 4000 R:dr B:co.
- 2:o Å allmänna Landsvägen inom Resele Socken i södra Ångermanland, med ett Statsbidrag af 2000 R:dr B:co.
- 3:o Å dito inom Helligums, Edsle, Ramsle och Fjellsjö Socknar i dito med dito, motsvarande halfva kostnaden.
- 4:o Å dito emellan Hullsta Gästgifvaregård i Sollesteå Socken och Forsse Bruk i Långsele Socken inom samma Fögderi, med dito af 5000 R:dr B:co.
- 5:o Å dito inom Borgsjö socken i Medelpad, med dito af 3251 R:dr Banco.
- 6:o Å dito inom Lidens och Indals Socknar i dito.

Beloppet af Statsbidraget till sistnämnda arbete, äfvensom för verkställande af de förbättringar, hvilka på grund af hållen undersökning och upprättade kostnadsförslag, allmogen inom Sjöns Pastorat af Medelpad förklarar sig villige företaga å

7:o allmänna kustvägen emellan Sundsvalls Stad samt Fjåls Gästgifvaregårdar, är ännu ej bestämdt, utan beror på Eders Kongl. Maj:ts Nädiga pröfning.

I sista femårsberättelsen för detta Län omnämnes en länge ventilerad fråga angående beredande medelst broanläggningar af en lättare öfverfart vid Fjåls Gästgifvaregård, dels öfver Indals-elfven, dels öfver ett mindre färjesund, som genom en utgrening af elfven formeras söder om densamma. Man ansåg då för stora svårigheter möta för brobyggnad öfver nyssnämnda sund, men att en sådan borde kunna öfver sjelfva elfven uppföras, men har sedermera genom förnyade undersökningar kommit till alldeles motsatta resultat, sålunda, att en brobyggnad öfver sjelfva elfven befunnits möta allt för stora hinder för att komma till utförande, hvaremot en broanläggning öfver södra färjesundet icke allenast visat sig verkställbar, utan äfven under år 1840 kommit till fullbordan på vederbörande brobyggnadsskyldiges i Medelpads Fögderi bekostnad, så att begagnande af färja för denna öfverfart derefter upphört; och har Eders Kongl. Maj:t under loppet af detta år behagat, uppå min underdåniga hemställan, fastställa Taxa för denna bros begagnande.

Passerandet af Ångerman-Elfven, som afskär kommunikationen emellan de söder och norr om densamma belagne orter, är för närvarande förenadt med så många svårigheter, att en förbättring i detta fall är af högsta behof påkallad, ej blott med afseende på detta Läns innevånares intressen, utan äfven för Rikets norra orter i allmänhet. På sätt jag nyss haft Näden nämna, utgör elfvens bredd, der öfverfarten för närvarande sker, $\frac{1}{4}$:dels mil och, i anseende till hafvets närbelägenhet, är vattnet på detta ställe vid inträffande stormväder så upprördt, att passagen ofta är med lifsfara förenad och ej sällan aldeles overkställbar, så att resande och poster antingen måste en eller annan dag afbida stormens upphörande, eller ock göra en betydlig omväg för att söka öfverfarten på annat ställe. Hafvets närbelägenhet och elfvens bredd fordra ock att de till öfverfarten ernade farkoster måste inrättas så, att de tåla sjögång, utan att vara tungrodde, hvilka egenskaper åter icke kunna förenas med de anspråk på bekvämlighet, hvartill den resande och trafikerande måste anses berättigad. Dessa förhållanden, hvartill lägges nödvändigheten i händelse af krig, att kunna för trupper och transporter äga ett tjenligt och säkert öfverfartsställe, hafva föranledt den underdåniga framställning till Eders Kongl. Maj:t, som sistlidne år af mig gjordes om öfver-

fartens förläggande en mil högre upp i elfven, der densamma, formerande 2ne strömfåror på hvar sida om den midt uti belägna Sandön, endast innehade en sammanlagd bredd af 1100 alnar, och der antingen bro å ömse sidor, eller bro å ena och färga å andra sidan om ön borde tillvägbringas. Den lokal-undersökning, jemte upprättande af kostnadsförslag, som Eders Kongl. Maj:t i anledning häraf täcktes förordna, att på Statens bekostnad ega rum, har sedermera börjats och såvida fortgått att planen visar sig vara i allo verkställbar, och så snart undersökningen nästkommande år hinnes fullbordas, skall jag hafva Näden göra ytterligare underdånig framställning i detta ämne.

Såsom fortsättning af de arbeten, som förut ägt rum för att upprensa Indals-elfven och göra den flottbar för skogseffekter, har under åren 1841 och 1842 på allmän bekostnad ett större arbete företagits och utförts ej långt från Elfvens utlopp vid den såkallade Rösåslekan.

Till fullbordande af hvad som återstod af dylika arbeten i Ljunga Elfven, beviljades vid sistledne Riksdag ett anslag af 3000 R:dr Banko. På Eders Kongl. Maj:ts Nådiga befallning hafva innebyggarne i Hafverö socken, inom hvars gränсор arbetet skulle ske, blifvit tillfrågade, huruvida de ville åtaga sig detsammans utförande, emot tillgodonjutande af nyssnämnde anslag; men Socknemännen, ehuru angelägne att få saken verkställd, hafva likväl, då kostnaden för arbetets utförande icke var kalkylerad och de således ej kunde beräkna vidden af deras åtagande, icke tilltrött sig att på förslaget ingå.

§. 2.

Innevånare.

Enligt uppgifterne till detta års Mantals- och Skattskrifning, utgjorde antalet af Länets Innevånare:

På Landet boende:

Mantalskrifne	41,750,	
Befriade	37,617.	
	<hr/>	79,367.

I Städerna boende:

Mantalskrifne	2,748.	
Befriade	1,430.	4,178.
		<hr/>

eller tillsammans 83,545 personer,

I följd hvaraf antalet, som vid förra femårsberättelsens afgifvande utgjorde 82,110, under sistförflutna fem åren ökats med 1,435, eller i det närmaste $1\frac{3}{4}$ procent.

Vill man åter, under medgifvande, att, då ändamålet med mantalskrifningarne icke är folkräkning utan egentligast antecknandet af de individer, som enligt gällande lagar för beskattningen skola dertill uppföras, vid dessa förrättningar möjligen icke all noggrannhet iakttages vid införande i längderne af de individer, som höra till kategorien befriade, antaga presterskapets tabelluppgifter, såsom närmare utvisande förhållandet med folkmängden, så skulle, enär enligt sistnämnde uppgifter densamma år 1842 uppgått till 88,523, folkennumern under sista Qvinqvennium ökats med 6,423, eller omkring $7\frac{3}{4}$ procent, hvilket ock förekommer sannolikare, helst det eljest blifver oförklarligt, att folkökningen, som under Qvinqvennium 1835—1838, innefattande flere år med mindre goda skördar, uppgick till 4,837, under sistförflutna 5 år, af hvilka de 3 sednaste gifvit ovanligt ymniga grödor, icke skulle visa större resultat än af först uppgifne 1,435 individer.

Ibland den med skäl värderade själfägande Svenska Allmogen, intager den Norrländska ett utmärkt rum. Med en förvånande uppfattnings- och omdömesförmåga, i allmänhet skrifkundig, framställer vanligen den Norrländska bonden sina andraganden i tal eller skrift med en klarhet och redighet, som man endast inom de mera bildade klasserna äger rätt att vänta. Den mindre öfvade i rättegångs- och andra skrifers uppsättande behöfver derföre ej heller gå utom sitt stånd för att erhålla biträde och sådana förrättningar, som Bouppteckningar, Arfskiften, Auctioner m. m., hvilka inom andre orter vanligen anförtros åt Kronobetjeningen eller någon bland Herreklassen, verkställas inom detta Län allmämligen af personer tillhörande allmogen. I allmänhet välmående och alldeles obekant med herregårdstjänst erinrar derföre den Norrländska Bonden om den "man för sig."

sig," hvarom vårt Bondestånds äldsta historia vet att tala. Frimodig, fastän utan öfvermod, känner och värderar han sin sjelfständighet, och detta medvetande om hans endast af Lagen begränsade oberoende, gifver sig ofta tillkänna. Så t. ex., då han för någon Embetsman har att framställa en angelägenhet, börjar han icke sitt ordande med ursäktande komplimenter, utan vanligen med dessa ord: "Jag skulle fundera (öfverlägga) med Herrn om den och den saken."

Begäret efter oberoende, som dock aldrig förleder till missaktning för Lagens bud, eller olydnad och uppstudsighet emot de myndigheter, åt hvilka Domare- eller Administrativa maktens utöfning är anförtrodd, tillhör ej blott det egentliga Bondeståndet allena, utan är allmänt inom alla klasser af Landets Innebyggare. Om detta begär inom de tjänande klasserne alltid begränsades af förståndets beräkningar, vore det i hög grad prisvärdt, ty det skulle då föra med sig arbetsamhet och sparsamhet, och medlemmarne af denna klass skulle först upphöra att arbeta för andra, sedan de hopsparat ett tillräckligt kapital för att, med någorlunda utsigt för framtida bergning, kunna grunda egen bosättning. Men Norrlänningen är i detta fall lika litet kalkylatör som Svenska Allmogon — och kanske Svensken — i allmänhet. De inträffande goda åren och, då inhemsk spannmålshandel icke inom dessa orter kommit till stånd, de dermed förenade låga spannemålspriserne jemte tillfällen till arbete för dagspenning, föra alltid med sig en mängd nya bosättningar. Endast tak öfver hufvudet på ett eller annat vis kan erhållas, anser man sig hafva gjort nog för att gå framtiden till mötes och besinnar icke, att om äfven en fortsatt tillgång på arbetsförtjenst kunde bereda uppehälle äfven åt en tillvexande familj, ett mindre godt år, som alltid vållar stegring i sädesprisen, på samma gång som jordbrukaren måste inskränka begagnandet af andras arbetsbiträde emot betalning — ja, endast en sjukdom, som för längre tid förlamar familjfadrens verksamhet, äro omständigheter tillräcklige att göra det nya hushållets fortsatta tillvaro beroende af den allmänna eller enskildta välgöreheten. Till några betraktelser i anledning af detta förhållande torde längre fram i denna underdåniga berättelse tillfälle mig beredas.

Detta begär till oberoende torde äfven i viss mån böra anses som orsak dertill, att den nästan inom alla delar af Riket existerande plägsed, att föräldrar, emot betingande af underhåll för återstående lifstiden, afstå sina

hemman åt något af sina barn, inom detta Län är vanligare än annorstädes, och det inträffar till och med, att det på sådane vilkor upplätne hemmanet ytterligare upplättes åt en ny innehafvare, som dervid utfäster sig att jemte tributen åt primitiva ägaren, utgifva födoråd åt den sednare säljaren, så att på detta sätt 3:ne familjer skola hämta uppehälle af hemmanet, under det brukandet deraf hvilat på en enda. De menliga följderna af dylika afhandlingar, som oftast ingås under det föräldrarne ännu äro fullt arbetsföre, och torde härleda sig mindre af hos desse bristande håg för verksamhet, än af en på missförstådd ömhet grundad önskan, att efterkomma en sons eller gift dotters otåliga längtan efter tillfälle till egen bosättning, måste under sådane förhållanden blifva än känbarare än eljest. Gränsen för denna underdåniga Berättelse tillåter mig icke att närmare utveckla dylika aftals skadliga inflytande på samdräkten och trefnaden inom familjerne, hvarom våra Brottmåls-Annaler kunna lemna vittnesbörd till öfverflöd; Och då de i allt fall lika litet som andra afhandlingar om ärligt förvärfvad egendom kunna af Lag förbjudas, blifver ock allt ordande derom öfverflödigt, som icke är ämnadt att inverka på öfvertygelsen hos den samhällsklass, inom hvilken den förderfliga plägseden inrotat sig.

Det säger sig sjelf, att bredvid det i folklynnat fördelaktigt framstående, som, på sätt jag ofvan haft Näden anförat, i så hög grad kommer denna allmoge till godo, skuggsidor icke helt och hållet kunna saknas. Dertill räknar jag ett ej sällan märkbart sträfvande att förvärfva fördelar, genom användande af fintlighet och slughet vid förhandlingar man och man emellan, och i sammanhang dermed misstroende, såsom försvarsmedel. Pålitlighet i mundteliga aftal kunna därför ej alltid påräknas, särdeles i dem, som göras husbönder och tjenare emellan, hvilka sednare, om icke städlandet skett med tillgång på laglig bevisning, ofta nog återbära en emottagen städjepenning, i händelse tillfälle yppas att på annat håll betinga fördelaktigare vilkor.

Ett utmärkande drag hos detta Läns allmoge är dess böjelse för snygghet och i sammanhang dermed att bo väl och vara väl klädd. Likasom man i torparestugan finner husgerådet, om äfven inskränkt, putsadt och ordnadt och fönsterne nästan utan undantag prydda af gardiner och ofta försedda med rullgardiner, ser man någongång den förmögnare bondens gästrum beklädda med Fransyska tapeter. Å bondgården finnes vanligen antingen en tvåvåningsbyggnad eller ock 2:ne mangårdsbyggningar, för hvilka plats alltid väljes så, att utsigten må blifva så fri och vidsträckt, som möjligt. För städning omkring byggnaden medelst trädgårdsanläggning, buskars

eller vilda trädplantering, har deremot allmogen ingen häg, troligen, hvad trädgårdsanläggning angår, i följd af en för långt drifven fruktan för klimatets ogynsamhet. Klädseln, som öfverallt är snygg, kan flerstädes, serdeles inom Ångermanlands fogderi, hvass innevånare, genom deras flitiga handelsresor, fått göra bekantskap med hufvudstadens seder, sägas vara yppig. Så är t. ex. inom åtskilliga invid Ångermanelfven belägna socknar, nästan hvarje dräng försedd med svart frack; — pigorne någongång med klädningar af utländska tyger såsom thibet och bombasin. Framlidne Landshöfdingen, Amiralen Aschling, ifrade under sin embetstid, för ett allmänt antagande af en enkel, nationell klädedrägt, men utan framgång.

I sitt hvardagslif är Norrlänningen högst tarflig, då man undantager det allt mer och mer tilltagande dagliga bruket af kaffe och socker, äfven inom torpareklasserne. Strömming och potatis, gröt och välling samt kornbröd utgöra den hvardagliga födan, och denna förknappas under år, då skörden slagit mer eller mindre fel, eller strömmingsfisket, som idkas vid Länets kuster, varit ogynnsamt. I de såkallade fjällsocknarne, belägna vid gränsen emot Jemtland och Lappmarken, blandas vanligen, under svårare år, bark och andra nödhjelpsmedel i brödet. Inom Anundsjö socken, hade man ännu för några år sedan för sed, att äfven i goda år använda någon tillsats af bark vid brödbakning, anseende som en lyx att baka bröd af säd allena. En sådan sparsambetsanda har ock, förenad med enkelhet i seder och idoghet, vållat ett välstånd i andra afseenden, hvass motsvarighet man svårligen torde återfinna inom någon af Rikets öfriga Kommuner, — att icke sträcka jämförelsen än längre. Under sist tilländagångne år, har t. ex. Länsmanen inom denna socken icke haft den ringaste rest på Kronoupbörden att indrifva, intet skuldfordringsutslag att verkställa, ingen lösdrifvare att anmäla. Vanliga räntefoten inom Socken är 3 procent; och ändock träffar man en och annan bonde, som samlar kapitaler. Så har det visat sig under ransakningen med Kyrkovärden Sven Svenson från Anundsjö, häktad för det han, sannolikt under ett anfall af djup hypokondri, afdagatagit hustru och sju barn, att denne man, utom det att han på sitt hemman, utgörande allenast $\frac{1}{6}$ mantal, försörjt sig, hustru och 9 barn, kunnat samla en kontant förmögenhet af omkring 3000 R:dr B:co.

Med hvardagslifvet upphör tarfligheten. Vid bröllopp och gästbud, låter bonden det gå rundeligt till, så att dylika lyxartiklar som pounsch och vin dervid sällan saknas. Af denna sednare artikel hafva de förmögare vanligen något förråd hemma, att dermed undfagna anseddare gäster.

I allmänhet begåfvad med ett naturligen godt förstånd, skulle Norrlänningen utan tvifvel lyckas uti hvarjehanda industriföretag, som toge eftertankan i anspråk. För handel har han en afgjord böjelse, hvarom mera längre fram uuder denna rubrik. För sjöfart likaså. Ett ej obetydligt antal af kustboerne, samt af de vid Ångermanelfven boende, egna sig dels åt kustfart, dels åt kofferdifart, så väl från Städerna inom Länet som andre sjöstäder i Riket. Desse sjömäns exempel, i förening dermed, att hela Länet har Båtsmansrotering, verkar ock, att Beväringssmanskapet, äfven ynglingarne inom de långt ifrån hafvet belägne Socknarne, allmännast aumåla sig till sjötjenst, så att af hela styrkan knappt $\frac{1}{5}$ torde vara att i behöfvets stund påräkna för Landt-armeen. Alla konskriberade deltaga väl en gång i vapenöfning till lands, men då pluraliteten ändock saknar kännedom om öfning i det vapen, hvartill den vid ett uppbrott skulle kallas, vore det önskeligt att tillfälle till en sådan öfning kunde beredas.

Då, med rätta, antalet af brott vid jemförelse af folkmängdens storlek, måste anses som bevis i fråga om folkets större eller mindre grad så väl af sedlighet som af välstånd, så talar förhållandet härmed till denna allmoges fördel. Brott emot person äro inom provinsen Ångermanland sällsyntare än i Medelpad. Inom den förra har, med undantag af ett enda fall, i mannaminne någon afrättning icke ägt rum. För närvarande hålles väl en person inom Länshäktet förvarad, som vid domstol i södra Ångermanlands fögderi är för dråp dömd till döden, men dels är denne person icke inom fögderiet barnfödd, dels var sjelfförsvaret i viss mån orsaken till brottet. Brott emot äganderätten hafva under sednare åren, i följd af de goda skördar hvarmed provinsen blifvit välsignad, betydligt aftagit; och då detta skrives, utgör antalet af samtliga af en eller annan orsak i Länets Lands- och Stadshäkten förvarade personer endast 25, hvilket, jemfördt med folkmängdens antal, gör 1 häktad på hvar 3520:de person.

Ett närmare studium af brottmåls-statistiken visar, att ibland orsakerna till brott, bränvinets missbruk icke är af de minst verkande. Det torde således vara på sin plats, att här anföra några ord om förhållandet inom Länet i detta afseende.

Bränvinsbränning utöfvas sparsamt och ingenstädes inom Länet i större skala eller på fabriksvis, dels i följd af jordens fördelning i smärre ägovälden och dels i följd deraf, att allmogen, som ännu icke lärt till bränvin förvandla potatis, under vanliga år behöft säden till brödföda. Oaktadt de

3 sista årens rika skördar lemnat öfverskott af spaumål utöfver nyssnämnde behof, har dock ökad rörelse i denna handtering deraf icke föranledts. Bränvinsbränningsafgiften, som, enligt den år 1838 gällande vida lägre tariff än den å sista Riksdag fastställde, för Länet utgjorde 6048 R:dr 29 sk., uppgår för detta år till endast 4214 R:dr 40 sk. Banko. Det bränvin, som utöfver egen tillverkning behöfdes, eller rättare åtgår, hämtas från Stockholm och södra orterne. Importen deraf till Länet, som år 1839 var 213,657 $\frac{1}{4}$ kannor och år 1840, 258,810 kannor, har likväl under de sednaste 3 åren så minskats, att den i medeltal dessa år, endast utgjort 109,033 $\frac{1}{4}$ kannor årligen. Häraf, äfvensom af andra omisskänneliga tecken, kan man sluta att förbrukningen af denna vara allt mer och mer aftager, likasom bruket af rusgifvande drycker inom de såkallade högre stånden. — Den framåt gående civilisationen har småningom beredt öfvertygelsen om den förnedring som åtföljer ett af starka drycker öfverlastadt tillstånd, och likasom det, för icke så särdeles många år tillbaka, ansågs tillhöra bevisen på godt värdskap, att en och annan af gästerne tog för mycket till bästa, torde man nu kunna antaga, att ingen gerna öfverlastar sig, som är rädd om sitt anseende, och att detta minskas genom afvikelserne från måttlighetsregeln, äfvensom att i allmänhet dylika afvikelser, som förr lemnades utan all anmärkning, numera mötas med ogillande. De bildade klassernas exempel undgå aldrig att inverka på de lägre; och detta, i förening med nitiska och ifriga bemödanden för nykterhetens sak, torde inom denna ort hafva förorsakat det önskvärda förhållande i afseende å bruket af bränvin, som jag nyss haft Nåden anföra. Man vill väl emot en eller annan af nykterhetspredikanterne anmärka, att de af nit för det goda ändamålet, hvilket de anse endast genom ett absolut afhållande från bränvinets bruk kunna vinnas, låta förleda sig till satser, som icke stå väl tillsammans med det moraliska begreppet om rätt och orätt; men om äfven dessa anmärkningar skulle äga någon grund, och om äfven det större eller mindre antalet af namn på nykterhetslistorne är af mindre betydighet, då största antalet af de tecknande väl förut tillhört de måttliges klass och de drinkare som anteckna sig oftast återfalla, verka dock de ofta förnyade framställningarne om skadligheten af bränvinets nyttjande på öfvertygelsen, så att nykterhetens sak med säkra steg går framåt, serdeles på landet. Ännu har jag icke, under mina många resor inom Länet vid gästgifvaregårdarne, af gammalt tillhållet för drinkare, anträffat någon öfverlastad, och flere gästgifvare inom Länet, som funnit vinsten af bränvinsminutering icke motsvara

den därför bestämda minimiafgiften 6 R:dr, hafva helt och hållet afsagt sig samma rörelse.

Såsom lika glädjande som säkert bevis på en tilltagande nykterhet, må jag sluteligen äfven i underdånighet anföra, att då vid ett tillfälle under detta års Beväringssmöte, dervid omkring 600 ynglingar voro till vapenöfning församlade, extra förplägning utdeltes, deras antal, som icke nyttjade bränvin, uppgick till 150 eller $\frac{1}{4}$ af hela styrkan.

Under de begge sednare åren har, nästan öfverallt i Länet, varit brist på arbetare, och i följd deraf höga dagsverkslöner. — De hafva sommartiden varierat emellan 32 sk. å 1 R:dr för ett mansdagsverke och 1 R:dr 8 sk. å 1 R:dr 16 sk. Banko för ett ökedagsverke. Anledningarne härtill böra tillskrifvas, dels det i följd af dessa års ymniga skördar och fördelaktiga konjunkturer för trädvaror uppkomna allmänna välståndet, hvilket, på samma gång det satt den behållne bonden i tillfälle att till sitt jordbruks förbättring begagna lejdt folk, vändt den eljest arbetande klassens håg till grundande af egna bosättningar, och i sammanhang dermed dess obenägenhet att åt andra arbeta flere dagar i veckan, än som erfordras för inköp af de till billigt pris tillgängliga lefnadsbehofven, och dels i ofrigt ett tillfälligt utförande af flere arbeten af större omfång, nya väganläggningar o. s. v.

§. 3.

Näringar.

a) *Jordbruk.* Detta utgör, såsom ofvan är nämndt, ortens hufvudsakligaste näringsfång och är i jemnt stigande, hvilket i icke ringa mån bör tillskrifvas jordpossessionernes sammanförande genom Laga Skiften ifrån spridda lägen till färre och för brukandet beqvämligare figurer, inom säkra och bestämda gränсор, hvaraf fördelarne allt mer och mer inses och sökas. Den idoge hemmansåboen låter sällan något år gå förbi utan att med odling belägga någon dertill passande lägenhet, under det att hemman, hvilkas egare icke kan tilläggas enahanda epithet, ofta nog erhålla tillökning i åker och äng derigenom, att större eller mindre delar af hemmanets ouppodlade, men till

odling tjenliga mark, emot en köpeskilling, motsvarande rymden och godheten, af ägaren upplåtes åt torpare att under dess och vanligen hustruns lifstid begagnas, för att sedermera utan afgift till hemmanet återfalla. Dylika odlingslägenheter, färre och inskränkta inom de mera bebodde delarne af Landet, finnas deremot i stor myckenhet och af ofta vidsträckt omfång inom Länets aflägsnare Socknar. Så har t. ex. den driftige ägaren till Forsse Jernbruk i Långsele socken, Häradshöfdingen Walfrid Enblom, å det till Bruket hörande hemman, fastän endast utgörande något öfver $\frac{1}{3}$ mantal, funnit utrymme att under loppet af få år förvandla omkring 300 tunnland mark, förut nästan utan värde, till fruktbarande åker och äng. Ett annat af mig känt exempel, företer äfven ett hemman i Gideå Socken, å hvars utägor en torpare verkställt så betydliga odlingar, att han å den med egua och de sinas händer upparbetade jorden, för närvarande föder 3 hästar och 16 boskaps kreatur.

Korn utgör ortens hufvudsäde och kan anses uppta $\frac{2}{3}$ delar af åkern. Dernäst kommer potatis, så råg, grå ärter, hafra, lin, rotfrukter och hampa. Sädeslagen kunna öfver hufvud anses gifvande: horn och ärter 5:te å 6:te kornet, råg 8:de å 9:de, hafre 7:de samt potatis 8:de å 10:de kornet, efter afdrag af utsädet. Å den under Städerna hörande jord dock något högre, i anseende till lättheten för dess brukare att få köpa gödsel. Det bör ock bemärkas, att kornet i allmänhet är af bättre beskaffenhet, än det som skördas i södra orterne, enär man här vanligen beräknar en tunna till 12 å 13 lispunds vikt. I den mån tegskiftet upphör, och hemmanens ägor genom Laga Skifte få mera sammanhang, förbättras ock sättet för jordens brukande, sålunda, att den delen som trädas, en åtgärd som man med åberopande af klimatiska förhållanden ansett oundvikligen nödig, allt mer och mer minskas. Förr trädades vanligen $\frac{1}{2}$:ten af åkern; nu allmänna re $\frac{1}{3}$:del och på flere ställen endast $\frac{1}{4}$:del. Egentligt vaxelbruk kan blott sägas vara försökt af en eller annan ståndsperson, så vida man icke dertill räknar den mera allmänt utbredda plägseden, att i den mån ängarne blifva mindre gifvande, upplöja och gödsla dem, samt efter 2 å 3 års säde, åter igenlägga dem till höfångst, dock utan att befordra densamma genom utsående af höfrö. Rågsädet, ehuru sannolikt bäst passande för klimatet, såsom mindre än korn ömtåligt för kyla, ökas väl småningom och upptager numera någon del af odalåkern, i stället för att fordom nästan endast hafva begagnats på svedjeland, men synes med svårighet kunna tillvinna sig det

förtroende, som det otvifvelaktigt förtjenar, och såsom orsak härtill uppgifver man ännu, att rågen fordrar en bättre gödd åker än kornet, än att man af detta sednare får bättre och mera halm åt kreaturen, men rätta skälet torde väl vara en fäderneärfd fördom, hvarifrån man har svårt att frigöra sig. Likaså anser man klimatet icke medgifva odlandet af hvete, ehuru ett och annat af ståndspersoner gjordt försök lyckats. Linet odlas öfverallt i Länets, så att det icke allenast motsvarar behovet, äfven i de socknar af norra Ångermanland, der den finare på afsalu utom orten beräknade lärftstillverkningen idkas, utan ock lemna ett öfverskott att utom Länets föryttras. Man påstår dock, att linodlingen är nog mattande för jorden, och att säd derå med större fördel kan frambringas, hvarföre denna odling ock under de sednare åren något minskats. Hampan odlas obetydligt. Humla något mera, men icke tillräckligt för behovet, som dock ej, relativt till folkmängden, är serdeles stort, då, mig veterligen, icke inom någon landsort bruket af öl är så inskränkt som i denna. — Uppmärksamheten har väl blifvit fäst på lämpligheten af att mera allmänt införa denna dryck, såsom det tjenligaste surrogat för brännvin, men hittills utan märkbar påföljd. De åkerbruksredskap, som öfverallt i Länets begagnas, äro plog, harf, äfven vanligen kloharf och vält. I Medelpad begagnas sedan några år mera allmänt plogar af en tjenlig och ändamålsenlig konstruktion, som tillverkas af personer inom orten, och af hvilka plogar, någon försäljning jemväl egt rum till Stockholm samt till andre Län, deribland äfven Gottland. Plöjningen verkställes allmänneligen med hästar, och en häst utgör, i anseende till jordens goda beskaffenhet, tillräckligt anspann för plogen. Dock användes vanligen vid nyplög rist, såsom plogens föregångare. En egenhet för orten är det, att såningen, som allmänt sker för hand, mästaddeles verkställes af qvinfolk. Sedan säden blifvit med lia afskuren, uppsättes den till torkning, i Medelpad på snesar, men i Ångermanland på så kallade hässjor, som inrättas sålunda, att 10 à 12 alnar långa gröfre stockar nedsättas i jorden på ett afstånd af omkring 8 alnar från hvarandra, samt förenas medelst stänger insatte i hål å stockarne, den ena öfver den andra med ungefär 1 aln mellanrum. De göras med den omsorg att de, kvarstående år efter annat, kunna begagnas ända till dess virket af rötta angripes. Antalet af stockarne, deraf 2:ne med mellanliggande stänger, utgöra ett så kalladt hässjeled, lämpas efter hemmanets sädesproduktion, på hvars qvantitet hässjans storlek derföre utgör ett säkert kännemärke. Detta bergningssätt

ningssätt medför de fördelar, att sädens lufttorkning göres nära nog oberoende af väderleken, och att, då säden vanligen icke ifrån hässjan nedtages förr, än i den mån den tröskas, lador till dess förvarande emellan bergningen och tröskningen anses kunna undvikas, men har deremot de olägenheter, att sädens uppsättning och nedtagning fordra mycket arbete, samt att dervid icke obetydligt spilles och går förloradt, oberäknadt den ej så ringa kostnad och arbete hässjornes byggande och underhållande fordra. Den oriktiga öfvertygelsen att säden, sedan den en gång kommit i hässja, svårligen kan skadas, förleder dessutom många, att dag från dag uppskjuta med nedtagningen, så att denna understundom ej äger rum förrän vintern inträdt, och då först, men för sent, få de vanligen erfara, att säden tagit mer eller mindre skada och att foglar uppätit någon del deraf. En och annan eldria af det slag, i Finland brukas, hafva väl, sedan en så beskafad först byggdes af Kontrakts-Prosten Magister C. J. Holm i Själevad, sedermera blifvit uppförde, men icke ledt till den efterföljd, som vore önskvärd, med afseende på den stora nytta dessa föga kostsamma inrättningar medföra. Tröskningen sker hos mindre jordbrukare med slagor, hos mera försigkomne vanligen med begagnande af en sorts tröskvagnar, hvilka af häst dragas fram och åter öfver de på en lång med tak försedd loge utbredda sädesbanden, och hos en eller annan förmögnare medelst tröskmaskiner af mer eller mindre tjenlig konstruktion. Efter godkändt byggnadssätt uppförda tröskverk för vatten förekomma äfven, men äro sällsynte. Hos allmogen finner man väl icke åtgärder vidtagas för beredande af artificiell gödsel, efter den method som följes för beredandet af såkallade komposter, men allmogen är dock mån om att öka gödselöfverflödet, och omtänksamare hushållare försumma derföre icke, att, då gödselstaden om vintern blifvit tömd, införa efter tillgången lämpade kvantiteter af dikesjord eller torkad myrjord. Hos mer än en bonde har jag i ladugården sett tillställningar för upphämtande af kreaturens urin. Det är icke heller ovanligt att se arbete nedläggas på jordens förbättrande genom jordblandningar.

Det sedan år 1805 i Länet existerande och med af Eders Kongl. Maj:ts utfärdade Stadgar försedda Hushållnings-Sällskapet har visserligen vinnlaggt sig, att genom spridande af råd och upplysningar, premiers utsättande o. s. v. i jordbruk och näringar införa nödiga och nyttiga förbättringar, men synes icke hafva lyckats på ett sätt, som motsvarat de förhoppningar, hvartill

dess nitiska bemödanden bordt berättiga. Sådant tillskrifver jag förnämligast för orten egna förhållanden, som vållat hinder, hvilka det icke berott af Sällskapet att undanrödja. I fråga om fäderneärfda vanor, arbetsätt m. m., är allmogem här, som annorstädes, af en envist konservatif tendens, och denna allmoges naturliga goda förstånd bidrager i sin mån till att öka anspråken på bevisen om nya methods fördelaktighet, innan de vilja frångå dem, far och farfar begagnat och hvaraf dessa sägas hafva funnit sig väl. Den vill derföre lika mycket, om icke mera än allmoge i andra orter, öfvertygas om det nyas företräden framför det gamla, innan detta sednare öfvergifves. Först sedan bevisande exempel åstadkommits, börjar den vilja tillegna sig de lyckade resultatene. I Rikets sydligare provinser gifvas dessa exempel vanligen af ståndspersoner, hvilka utan fördom, men med en på högre bildning grundad förmåga att på förhand beräkna sannolikheterna för eller emot en uppställd teori, samt i en ekonomisk ställning, mäktig att uthärda en möjlig motgång vid utförandet, i allmänhet finnas beredvillige att medelst experimenterande föra jordbruksnäringen framåt. Icke så här, der kommunernes innevånare oflast, med undantag af presten och länsmanen, utslutande utgöras af allmoge; och då länsmännen, likasom kronofogdar och häradsskrifvare inom detta Län, sakna boställen och derföre endast tillfälligtvis hafva eget jordbruk, samt kommunernes pastorers åter vanligen först vid äldre år och efter en ått studier hufvudsakligen egna lefnad inträda bland jordbrukareklassen och äfven då af mångahanda embetsbestyr hindras att åt jordbruket skänka en närmare uppmärksamhet, kan man icke i denna väg af dem påräkna upplysande och uppmuntrande föredömen. Under sådana omständigheter, och då något Styrelsens förmynderskap för näringarne icke vill medgifvas eller erkännas, är det gifvet, att man endast kan hoppas på ett ytterst långsamt framskridande och söka sin tröst i tanken derpå, att jordbruket inom orten ifrån äldre tider innehaft en någorlunda försvarlig ståndpunkt, jämförelsevis betydligt högre än den, hvarpå Svenska allmogens jordbruk i allmänhet befinner sig. Produkterna af Länets jordbruk äro i medelmåttiga år tillräcklige att fylla innevånarnes behof. I goda rå, sådana som nu följt 3:ne efter hvarandra, erhåller man derjemte ett icke obetydligt öfverskott till afsalu.

Den, jemlikt föreskriften angående de underdåniga samårsberättelsernes allifvande, denna berättelse åtföljande, efter meddeladt formulär upprättade, tabell för landet upptager afkastningen af alla sorters spannemål till

143,757 tunnor, deraf 7 tunnor hvete, 15,864 tunnor råg, 106,258 tunnor korn, 15,063 tunnor blandsäd och 6,565 tunnor hafre. Så kan dock icke förhållandet vara, ty i sådant fall skulle nämnda quantum säd, upptaget såsom produkt under för denna ort särdeles fördelaktiga sädesår, icke allenast varit tillräckligt för att fylla dess innebyggares behof, utan derutöfver lemna det öfverskott, som under nämnda år uppstått. Vill man därför komma det rätta härutinnan så nära som möjligt, måste man uppgöra beräkningen på annat sätt.

Det anses vanligt, äfven i orter, der animala födoämnen förtäras i vida högre grad än denna, att kalkylera sädesbehofvet till 3 tunnor, hälften råg och hälften korn för hvarje person i ett hushåll; och då, efter afdrag af Städernes innevånare, de å Landet boende kunna anses utgöra i rundt tal 83,000 personer, erfordras således för fyllande af deras behof 249,000 tunnor, hälften råg och hälften korn, hvilket alltså under medelmåttiga år, eller sådana då spannemål från andra orter icke behöfver köpas, måste antagas utgöra sädesproduktionen. Efter hvad ofvan är nämnt, utgör den i tabellen upptagna produktion af råg och korn 122,122 tunnor, deraf blott ungefär $\frac{1}{3}$ del råg. Förvandlar man nu det uppgifna beloppet blandsäd och hafre till råg, för att något upphjelpa förhållandet emellan detta sädesslag och kornet, med den låga beräkningen att $1\frac{1}{2}$ tunna blandsäd och att 2 tunnor hafre svara emot 1 tunna råg, så uppkommer derigenom ett quantum råg af $13,324\frac{1}{2}$ tunnor, eller tillsammans med förutnämnde 15,864 tunnor, 29,188 $\frac{1}{2}$ tunnor råg. Antager man vidare, att 4 tunnor potatis lemna föda motsvarande 1 tunna säd, hälften råg och hälften korn, efter hvilken beräkning den i tabellen upptagne potatisafkastningen, 13,294 tunnor, motsvarar 3,423 $\frac{1}{2}$ tunnor säd, och fördelar dessa på sädesslagen råg och korn, så erhåller man ändock tillsammans icke, med ledning af tabelluppgifterne, högre spannemålsproduktion i råg och korn, än 30,900 $\frac{1}{4}$ tunnor af det förra och 107,969 $\frac{3}{4}$ tunnor af det sednare sädesslaget och således, såsom resultatet under goda år, 93,699 $\frac{3}{4}$ tunnor råg samt 16,531 $\frac{1}{4}$ tunnor korn mindre än det belopp, som under medelmåttiga år ansetts behöfligt till fyllande af Länets innevänares sädesbehof.

Denna betydliga olikhet äskar en förklaring. Det resultat, som tabellen upptager, grundar sig på de af kronofogdarne insända sammandrag af ifrån länsmännen infordrade uppgifter. Att dessa, i fråga om utsäde, afkastning och kreaturs antal, måste stödjas på gissningar, säger sig sjelft; ty om

äfven nämnde tjenstemäns af trägna göromål upptagna tid skulle medgifva efterfrågningar hos hvarje jordbrukare inom distriktet, skulle sanna resultat ändok icke erhållas, enär, utom det att man i allmänhet icke är böjd att göra officiel reda för sin ekonomiska ställning, den tro är hos allmogen rotfastad, att en af kronans embetsmän anställd undersökning i dylikt hänseende ej kan afse annat ändamål än ökad beskattning. Betänker man detta förhållande och tillika det faktum, som jag vid uppgiften angående folknummern haft Nåden anföra, eller att antalet deraf, enligt mantalslängderne jemförde med presterskapets uppgifter till tabellverket, varierar icke mindre än omkring 4 procent, ehuru begge dessa officiella handlingar, om nödig noggrannhet ägde rum, både borde och kunde göras sammanstämmande, så må man ej undra, om en tabell, så tillkommen som den ifrågavarande, måst uti ofvannämnde hänseenden vara otillförlitlig, — en egenskap, som väl i mer eller mindre mån tillhör statistiska tabeller i allmänhet, oaktadt man i sednare tider, åtminstone att döma af den myckenhet som infordras, synes påräkna att deraf erhålla trovärdiga resultat.

Egentliga missväxter, i detta ords vanliga betydelse, äro här mera sällsynta, utan äro resultaten under de såkallade svaga åren, då spannemål behöfver köpas från andra orter, vanligen följer af nattfroster. En enda sådan är tillräcklig att omindetgöra jordbrukarens skönaste förhoppningar. Början af Augusti månad är den tid, som man i detta afseende mest fruktar, och erfarenheten har till och med utmärkt vissa nätter olika inom olika trakter af Länet, såsom de fruktansvärdaste. De benämnas Jern-nätter. Genomgår den växande grödan denna skärseld, tror man sig vanligen försäkrad om ett gynnsamt resultat. Man anser väl, med rätta, närbelägenheten till åkrarne af stillastående vatten, såsom kärr och myror, samt af tätare skogar öka faran för frostens åverkan, äfvensom att den minskas genom grannskapet af större vattudrag; men svårt förklarliga undantag från dessa teorier lära ej sällan inträffa. Såsom allmän regel gäller dock, att socknarne efter hafskusten och i de större ådalarne mera sällan och lindrigare hemsökas, än fjällsocknarne, och endast undantagsvis drabbar skadan allmännare. Jag har förgäfvets efterfrågat anteckningar under en längre följd af år, rörande förhållandet härutinnan, men muntliga berättelser sammanstämman deruti, att, under en tidrymd af omkring 25 år före 1812, ett för hela Rikets jordbruk olyckligt år, ingen allmännare frostskada hemsökt Länet: att sådant åter i mer eller mindre mån varit förhållandet åren 1816,

1820, 1821, 1826 och 1828: att år 1831 skörden allmänt varit ringa till qvantiteten, fastän af god kvalitet: att, under de påföljande åren till och med 1839, säden i mer eller mindre mån, särdeles 1834 och 1837, partielt blifvit af frost skadad. 1840 var ett försvarligt sädesår och de 3 sista åren hafva, såsom ofvan är nämndt, lemnat utmärkt ymniga grödor.

Att under den goda dagen bereda sig att möta den onda, är en klokhetsregel, som, då den icke alltid kan iakttagas i den enskildes hushållning, har destomera anspråk på uppmärksamhet af de myndigheter, hvilkas åliggande det är att söka åstadkomma hjälp vid inträffande allmänna nöd. I denna syftning hafva inom Länet besparingsanstalter af 2:ne slag uppstått. Vid ett år 1757 hållet Landsting med deputerade från socknarne i Länet, beslöts först, att ett sockenmagazin skulle inom hvarje socken inrättas, men dels efterleddes denna öfverenskommelse icke öfverallt, dels upphörde inrättningen småningom inom flera socknar, der den kommit till stånd, så att endast få socknar dermed voro försedde, då Eders Kongl. Maj:t, såsom vilkor för ett efter 1816 års misslyckade skörd meddeladt understöd af Statsmedel, stadgade, att sockenmagaziner skulle inom Länet allmänt inrättas, och ett reglemente, bestämmande sättet för deras tillkomst och vilkoren för deras förvaltning, blef af Eders Kongl. Maj:t fastställt den 22 September 1819. Verkställigheten läser dock hafva mött åtskilliga svårigheter, särdeles inom vissa socknar, och hade den påföljd att Eders Kongl. Maj:t, på grund af Dess Befallningshafvandes tillstyrkande, genom Nådigt bref af den 7 Maj 1831, medgaf undantag från den allmänna föreskriften om sockenmagaziner, samt tillät inrättande af så kallade Sparlärar efter det Nådiga Reglemente, som under samma dag utfärdades. Sålunda finnas för närvarande besparingsanstalter af förra slaget i 21 socknar, med en behållning vid 1842 års slut af 3,798 tunnor 16 kappar spannemål, hufvudsakligast korn, och i penningar 3,526 R:dr 6 sk. 10 rst. Banko, samt sparlärar i 28 socknar, innehållande vid nämnde tid, enligt Socken-Direktionernes uppgifter, 6,189 tunnor 21 kappar spannemål, deraf öfver $\frac{1}{2}$:delar korn. Jag säger med flit: enligt Direktionernes uppgifter; ty, ehuru väl dessa aflemnas på fullt god tro, har jag dock mera än ett skäl att betvifla, det hela den uppgifna qvantiteten skall finnas till i verkligheten, om en generalinventering af sparlärarne verkställdes — eller rättare — vore verkställbar. Man behöfver dessutom blott litet skärskåda sjelfva idéen för in-

rättningen, för att finna ett dylikt förhållande sannolikt. Efter Reglementet skulle nemligen ett visst quantum säd, i mån af hemmanets storlek, af-sättas och inläggas uti en för ändamålet i jordägarens hemvist inrättad och med lås försedd lår, hvartill nyckeln bör förvaras i sacristian och endast derifrån utlemnas då säden behöfver omskyllas, eller, när den hunnit den ålder att den icke mera är tjenlig till frösäd, ombytas. För den förmög-nare hemmansägaren, som vanligen alltid ställer så till, att han har nödigt utsäde aftaget, och, då någon gång ett års skörd blifvit helt och hållet till andra behof använd, icke saknar utvägar att emot betalning eller till låns erhålla det utsäde han behöfver, måste en inläggning eller, såsom det heter efter ortens talesätt, inslåning i sparlåren förekomma ändamålslös och der-jemte möjligen medförande förlust, då han, i anseende till nyckelns förva-rande vid kyrkan, icke kan lemna säden den ständiga tillsyn, som erfordras för att hindra dess förskämning. Den mindre bemedlade åter, hvilken är utsatt för samma äfventyr, hvad sädens nödiga vårdande angår, vill icke gerna erkänna någon skillnad i dispositions-rätten öfver de i hans spanne-målsbod befintlige lärar, i hvilka han har sin säd förvarad, och anser sig derföre, efter hvad erfarenheten ofta visat, icke handla orätt, om han, då säden i de tillgänglige lärarne frampå vintern eller våren tager slut, bereder sig tillfälle att använda af den jemväl egna säden i lästa låren till brödföda. Af dessa förhållanden, grundade på den felaktiga idén i sjelfva inrättningen, härleder sig, såsom en naturlig följd, öfverseende hos de ord-ningsmän, som böra vaka öfver reglementets efterlefnad, och afvikelser för-refinnas derföre inom socknar, der presterskapet använder all nit och omsorg för deras förekommande.

I sockenmagazinet åter upphör säden, sedan hemmantributen en gång blifvit dit inlemnad, att utgöra den enskildes egendom. Tillhörande kom-munen gemensamt, blifver den ock föremål för en förvaltning, som är i tillfälle lemna den ingalunda problematiska sädestillgången sådan tillsyn att förskämning undvikas, och genom utlåning emot ränta åt delägarne både omsättes och ökas grundfonden, hvaraf, då den uppnått sitt bestämde maximum, öfverskottet, då det icke in natura öfverlemnas till fattig-vårdsstyrelsen, försäljes och sålunda bereder ett kapital i penningar, hvil-cket åter i sin ordning förräntas till erhållandet af bidrag till utgifterne för fattigvården. Det anmärkes väl, att då de vanliga låntagarne i magazinet utgöras af de mindre bemedlade och att då räntan beräknas till 4 kappar

på tunnan utlåningen innefattar ett oskäligt ockrande, hvars ändamål vore att från de förmögnare i kommunen hvälva en del af fattigvårdens tunga på de mindre väl lottade; men vill man blott betänka, att, då en hemmansägare saknar utsäde och måste anskaffa det från annat håll, det är godt för honom att veta hvarifrån i grannskapet han kan erhålla sitt behof, och att sädesprisen om våren nästan alltid öfverstiga höstprisen efter skörden med mera än $12\frac{1}{2}$ procent, hvilket motsvarar nyssnämnde ränta eller skillnaden emellan hvad som in natura lånas och det som in natura betalas, oberäknadt de af kontanta priset oberoende uppoffringar, han måste göra för att få spannemålen på kredit, så bör man lätt finna, att anmärkningen icke förtjenar särdeles afseende. För min del har jag derföre ansett fördelarne af magazins-inrättningen vara lika gifna, som olägenheterne af sparläroarne såsom besparingsanstalt, och söker derföre inom de socknar, der desse sednare finnas, bereda öfvertygelse om magazinsinrättningens företreden, hvilket ock redan inom några socknar föranledt till beslut om ändring, ehuru väl i nuvarande lyckliga tidpunkt, då de fleste enskildes spannemålsbodor äro rikligt försedde, det faller sig svårt nog förmå allmogen inse behovet af allmänna besparingsanstalter.

Då emellertid dessa besparingsanstalter kunna sägas uteslutande vara egnade för att afhjelpa befarad brist på utsäde — ett ändamål som dessutom icke vinnas, då flere svaga skördar inträffa efter hvarannan, och den säd, som erhålles och skall användas till fyllande af det om våren tömda förrådet, icke är till utsäde tjenlig — måste, efter inträffade frostår, den säd, som fattas i det för uppehälle erforderliga quantum, på annat sätt anskaffas. Anses differensen vara betydligare, så, ehuru väl egentlig nöd endast kan sägas hemsöka den fattigare klassen, såsom saknande penningar eller kredit att förskaffa sig deras behof af den för alla dyrköpta spannemålen, bör dock ett sådant förhållande icke utan skäl rubriceras som en allmännare landsolycka, och Läns-Styrelsen har derföre vanligen ansett sig pligtig, att hos Eders Kongl. Maj:t begära understöd af allmänna medel till behovets afhjelpande, — en begäran som ock alltid, i mån af befintlige tillgångar, villfarits.

Då till den af mig förrättade undersökning om anledningarne till och beloppet af den i härvarande Landt-Ränteri yppade balance, äfven hört utredning rörande de af Eders Kongl. Maj:t från och med år 1832 till un-

derstöd efter svaga skördar inom Länets beviljade samt tid efter annan hitkomna Statsmedel, och jag derigenom kommit i tillfälle att taga en närmare kännedom om förhållandet med dessa understödsmedel, äfven i afseende å så väl behovet deraf, som sättet för deras användande, anser jag mig böra i underdånighet här intaga en framställning i detta ämne, jemväl innefattande tiden för sednast afgifne femårs-berättelse, då i densamma derom ej något förekommer. En fullständig och riktig kännedom i denna, så för det allmänna som för detta Län, viktiga fråga torde icke böra saknas i en berättelse, ernad att bereda Eders Kongl. Maj:ts den kunskap om Länets och dess innevänares ståndpunkt i sedligt och industrielt hänseende, som måste tagas till ledning vid bedömandet af hvad som i ett eller annat afseende må böra till Länets bästa och förkofran tillgöras; och det torde således i Näder tillgifvas mig, derest jag skulle anses härigenom hafva öfverskridit den gräns, som formuläret för Landshöfdingarnes femårsberättelser anvisar.

Efter 1831 års svaga skörd, lemnades det första af de allmänna understöd, om förhållandet hvarmed jag ägt tillfälle taga kännedom.

Enligt Eders Kongl. Maj:ts Nådiga bref den 5:te November 1831, beviljades B:co R:dr 15,000 att fördelas emellan Länets behöfvande socknar, emot församlingarnes hvar för sig gemensamma ansvarighet, med rättighet att efter egen ompröfning använda beloppet till de mest behöfvandes understöd, samt återbetalningsskyldighet inom 2:ne år, hälften hvartera året.

Enligt Kongl. Brefvet den 25 Febr. 1832 beviljades ytterligare 15,000 under enahanda vilkor, deri dock, på grund af underdånig hemställan, den ändring, genom Kongl. Brefvet den 17 Mars 1832, gjordes, att af det anslagna beloppet 2,000 R:dr B:ko finge användas emot allenast personlig ansvarighets förbindelse af sådane fattige, som ej kunde anskaffa borgen och ej heller af församlingarne erhålla tillräckligt understöd.

Genom Kongl. Brefvet den 26 Maj 1832 beviljades än ytterligare på samma vilkor som de förstnämnde 10,000

Således tillsammans efter 1831 års svaga skörd 40,000
Till

Till inköp af sädeskorn efter 1833 års mindre goda skörd, beviljades genom Kongl. Brevet den 12 April 1834 4,000
att åt dem af Länets innevånare, som bevisligen saknade tillgång till sådan spannemål, utdelas såsom lån till hälften emot antaglig borgen och till hälften emot endast personlig återbetalningsskyldighet, som för alla borde vara fullgjord inom 1835 års slut.

Efter i underdånighet gjord anmälan om inträffade frostsador å 1836 års gröda, beviljades genom Kongl. Brevet den 18 October 1836 15,000
att såsom räntefritt lån till 1837 års slut, emot godkänd säkerhet, lemnas åt någon person, som emot den betalning i penningar eller varor, som Eders Kongl. Majts Befallningshafvande ägde bestämma, åtog sig tillhandahålla allmogen inom de delar af Länets, som mest lidit af frost, 500 tunnor till utsäde tjenligt korn af ortens säd samt 600 tunnor råg och 1000 tunnor korn till brödföda.

Till afhjelpande af nöden inom Sollesteå, Ramsele, Resele och Junsele pastorater, som lidit af frostskada å 1837 års skörd, beviljades genom Kongl. Brevet den 18 October 1837, till anskaffande af 500 tunnor spannemål för nämnde Socknars behof, på enahanda sätt, som nyss är nämnt 4,000
att återbetalas vid 1839 års slut. Sedermera beviljades till understöd inom hela Länets, enligt Kongl. Brevet den 11 Maj 1838 ytterligare 4,000
att efter Eders Kongl. Majts Befallningshafvandes bepröfvande fördelas emellan Socknarne samt genom fattigvårdsstyrelserne och emot deras ansvarighet användas såsom räntefria förskott till anskaffande af spannemål att till de mest behöfvande i mindre partier utdelas. Återbetalningen skulle ske inom 1839 års slut.

Således tillsammans efter 1837 års svaga skörd 8,000

Den 15 Januari 1839 anmälte väl Eders Kongl. Majts Befallningshafvande resultatet af 1838 års skörd hafva visat sig sådan, att anledning vore till den hemställan att de 19,000 R:dr, som till understöd efter 1836 års missväxt blifvit beviljade (rät-

teligen blott 15,000 R:dr efter 1836 års och de öfrige efter 1837 års missväxter) finge ytterligare under ett års tid, eller till 1840 års slut, på förut stadgade vilkor bibehållas, till anskaffande af spannemål, för att tillhandahållas de mest behöfvande af allmogen, antingen emot kontant betalning eller emot godkänd borgen. Detta bifölls ock, emot vilkor af 5 procents ränta från 1839 års slut; men, så vidt jag kunnat erfara, föranledde detta icke till några förnyade kontrakter med de personer, som först fått såsom lån emottaga medlen, med undantag endast af hvad angår en af kontrahenterne, som i skrifvelse den 30 September 1839 anmälte, att af 200 tunnor korn, som han, under fallande pris, hållit allmogen i Medelpad tillhanda, allenast 50 à 60 tunnor åtgått; och då jag härtill lägger, att en i Norra Ångermanland boende person, som i anledning af till honom gjord framställning om spannemåls tillhandahållande emot undfående lån af Statsmedel, i skrifvelse den 7 Augusti 1839 afsäger sig anbudet, under anmälan, att tillgång på spannemål inom orten ingalunda saknades, anser jag mig af dessa sammanlagda förhållanden kunna sluta att något behof af allmänt understöd efter 1838 års slut icke förefunnits, utan att den gjorda hemställan, äfvensom en den 30 påföljde April gjord underdånig hemställan om upphäfvande af vilkoret angående räntas erläggande från 1839 års slut, hvilket dock icke af Eders Kongl. Majt i Näder bifölls, härrört af andra orsaker, hvilkas utredande icke tillhör ändamålet med denna framställning.

I anledning af Eders Kongl. Majts Befallningshafvandes i skrifvelse den 14 April 1840 gjorde underdåniga anmälan om behof af understöd efter flera års misslyckade skördar, biföll Eders Kongl. Majt i Nädigt Bref den 16 i samma månad ett räntefritt förskott af 4,000. eller emot godkänd borgen, och på 3:ne år återbetalas.

Af dessa 4000 R:dr blefvo, uppå underdåniga hemställningar, genom Eders Kongl. Majts särskilda Nädiga Bref den 20 Juli 1840 och den 27 April 1841, 600 R:dr särskildt anslagne att användas till understöd åt Krono-Nybyggare och befordrande af tjärubräning och pottaske-tillverkning.

Ifrån år 1831 till och med år 1839 har alltså, såsom missväxt-understöd, inom detta Län blifvit af Eders Kongl. Majt i Näder anslaget ett belopp af

tillsammans 71,000 R:dr Banko. Denna summa är visserligen högst betydlig; men då, hvad angår de genom Kongl. Brevvet den 18 October 1836 beviljade 15,000 R:dr Banko, jag af den brevväxling, som förts med läntagarne, inhämtat, att spammemålen påföljande vår inom orten sålts, råg till 13½ R:dr och Korn till 11 R:dr Rgds, hvilka priser, alldeles lika med de för år 1836 satta markegångspriser, hvad råg angår understiga, och hvad korn beträffar endast obetydligt öfverstiga de nu efter 3:ne rika skördar gångbara sädesprisen, och då vidare de på understöd för hela Länet beräknade anslag, som åren 1835, 1838 och 1840 begärdes, endast uppgått till 4000 R:dr Banko för hvartdera året, och af en jemförelse emellan detta belopp och Länets folkmängd af närmare 90,000 individer ådagaläggas, att behöfvat af understöd icke måtte hafva varit af allmännare beskaffenhet, hvilket dessutom ådagaläggas deraf, att sedan anslaget 1838 blifvit af Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande sålunda fördeladt, att 5 Socknar erhållit hvardera 133 R:dr 16 sk. Banko samt de öfriga olika belopp ifrån 100 R:dr ända ned till 33 R:dr 16 sk. Banko, eller så ringa, att en kommun i sistnämnda kategori dermed icke kunnat åstadkomma hvad som erfordrats för en enda fattig familjs underhållande i ½ års tid: att åtskilliga Socknar afsagt sig rättigheten att af det erbjudna understödet komma i åtnjutande, andra åter icke fått detsamma sig tillsänt, och att, utaf de år 1840 anslagne 4000 R:dr, allenast 3035 R:dr 26 sk. 9 runst., inclusive den för Nybyggare särskildt bestämde del af anslaget, blifvit utlånade; så torde det kunna antagas, att endast de åren 1832 för hela Länet och 1838 för 4 Pastorater lemnade understöd, tillsammans 44,000 R:dr Banko, varit föranledde af ett existerande behof af den beskaffenhet, att det efter min åsigt bordt föranleda anlåtande af Statens mellankomst.

Af hela det förstnämnda beloppet 71,000 R:dr Banko hafva vid den undersökning som hållits till följd af sednaste Riksdagsbeslutet till utredande, huruvida hos allmogen då ännu utestående fordringar för missväxt-understöd borde afskrifvas eller uttagas, 11,833 R:dr 33 sk. 2 rst. blifvit anmälde till afkortning, och 818 R:dr 19 sk. 9 rst. utestå ännu hos sådana gäldenärer, som ansetts ega förmåga att betala, och komma alltså att i föreskrifven ordning liqvideras. Återstoden 58,347 R:dr 43 sk. 1 rst. Banko, deraf allmogen sjelfmant återbetalt största delen, af de låneunderstöd, den erhållit inom derföre bestämde tider, har dock till hela beloppet icke kommit Statsverket till godo, utan hafva omkring 12,000 R:dr Banko blifvit

förskingrade, dels af förre Lands-Kamereraren och förre Landt-Räntmästaren, dels af numera aflidne Länsmän, som fått med uppbörden af desse medel taga befattning. Vid jemförelsen emellan det belopp, som blifvit afskrifvet och hvad som vid ofvannämnde undersökning pröfvats böra betalas, har väl det förra en betydlig öfvervigt, men att alla de, som fått sina skulder afskrifne, saknat förmåga att dem betala, torde man dock ej böra antaga, utan härleda deras befrielse, dels från en naturlig välvilja hos en församlings innevärnare, då fråga väckts om ett vitsord, hvarigenom dess i mindre goda omständigheter varande medlemmar kunnat befrias från betakande af en till Staten åsamkad skuld, dels från den liberalitet, som blifvit uttryckt vid bestämmande af sättet för desse skulders executiva indrivande, derigenom så många undantag gjorts i afseende på egenom som ej finge utmätas, att, derest en gäldenär ville undandraga sig betalningsskyldigheten, han väl sålän och endast i högst få fall kunnat dertill tvingas. Men om äfven dylika afskrifningar kunna anses billiga ur den synpunkt, att den lindring, som kommer en mindre del af samhällets mindre väl lottade medlemmar till godo, i högst ringa mån inverkar på det hela, hvars tillskott till Statskassan naturligtvis måste ökas i samma förhållande, som dess ägande påräknade tillgångar minskas eller försvinna, torde de dock, om enahanda påföljd för underlåten betalning af en skuld till Stats-Verket oftare inträffar, i så måtto medföra ett menligt inflytande, att den enskilde småningom lär sig anse Statens mellankomst vid hans oftast i följd af dålig eller obetänksam hushållning orsakade bekymmer lika gifven som dess öfverseende i fråga om sättet för åtagne förbindelsers fullgörande, — en öfvertygelse, lika skadlig i ekonomiskt som moraliskt hänseende.

De år 1838 till Sollefteå, Ramsele, Resele och Junsele Pastoratsboers understödjande anslagne 4000 R:dr B:ko disponerades enligt Nädig föreskrift, eller sålunda, att en inom Sollefteå Pastorat boende person, emot medlens erhållande såsom räntefritt lån, åtog sig hålla allmogen inom de 4 Pastoraterne spannemål tillranda. Då likväl något stadgande angående priset, som skulle af Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande bestämmas, icke i kontraktet inluttit anmorlunda, än att föreskrift derom skulle efter sig företeende omständigheter meddelas, och upplysning af här befintliga handlingar ej kunnat erhållas hvarken i nämnda hänseende, eller huruledes kontrahenten emot allmogen fullgjort sina åtagne förbindelser, kan något på facta grundadt omdöme ej stadgas om nämnde anslags ändamålsenlighet och verkningar.

Hvad åter angår det år 1832 beviljade betydligare anslag af tillsammans 40,000 R:dr Banko, lemna tillgängliga handlingar full upplysning i nämnde afseende. Af de 2000 R:dr, som af dessa medel skulle få till de fattige och behöfvande utan borgen eller annan säkerhet utlånas, utdeltes på sådant sätt 1,928 R:dr 40 sk. 4 rst., hvaraf omkring $\frac{1}{2}$ sedan blifvit återbetald och omkring $\frac{3}{4}$ afskrifvits enligt dertföre stadgade grunder. Då de personer, som af denna utdelning kommit i åtnjutande, saknat både penningar att köpa och kredit att borga behöflig spannemål, har utdelningen, som för de flesta varit att betrakta såsom en allmosa, icke förfelat den verkan sådane gåfvor vanligen medföra, och kan alltså, på detta sätt betraktad, anses hafva varit ändamålsenlig. Anses det åter, att staten hvarken bör såsom sådan åtaga sig fattigförsörjningen inom de serskilde kommunerne, eller utöfva något detaljförmyndarskap i afseende å den enskildes hushållning, utan, då sådan nöd inom någon ort inträffar, att dervarande vanliga fattigförsörjningsanstalter icke förmå fullgöra sina åligganden, böra inskränka sin hjälp till det ytterst nödvändiga, så torde en så beskaffad hjälp icke böra lemnas nu ifrågavarande klass af ortens innebyggare såsom län, hvars återbetalning vanligen hvarken af Staten eller den enskilde läntagaren påräknas, utan heldre i födoämnen utdelas såsom vedergällning för arbete, äfven om detta, i följd af årstid eller annan orsak, blefve i det närmaste inproduktift. Landsvägarnes förbättring skulle vara ett lika lämpligt som rymligt fält för en sådan af Staten aflönad sysselsättning, fastän densamma, på den tid af året då marken är frusen och betäckt af snö, och då tillfällen till arbetsförtjenst mest saknas, icke kunde med särdeles framgång ega rum, om man ville jemföra arbetsprodukten med kostnaden dertföre.

Den del af 1832 års anslag, 38,000 R:dr, som skulle utlånas emot socknarnes gemensamma ansvarighet, kom under sådana vilkor desamma till godo och fördeltes emellan Länets 3:ne fögderier, på det sätt, att Medelpad erhöll 6,650 R:dr, södra Ångermanland 10,252 R:dr 26 sk. 8 rst. Banko och norra Ångermanland 21,071 R:dr 6 sk. Banko. Sjelfva vilkorets beskaffenhet, eller att socknen skulle kollektift borga för utlåningarne till dess enskilde medlemmar, har utan tvifvel föranledt en noggrann uppmärksamhet hos dem, som inom hvarje särskild socken haft befattning med utborgningen af den för de erhållna medlen anskaffade spannemål, så att förluster i möjligaste mätto skulle undvikas; och detta understöd torde dertföre, med högst ringa afdrag, hafva till Statsverket ingått, derest icke från Lands-

kontorets sida nödig uppmärksamhet saknats. Dess underlåtenhet i detta fall, äfvensom anledningen dertill, är genom ränteribalance-undersökningen utredd och visar sig dessutom, vid betraktande af det factum, att, då i det minst väl lottade af Länets fögderier, Medelpad, den dervarande för ordentlighet och redbarhet utmärkta kronofogden så fullständigt redovisat den andel af låneunderstödet som tillkommit dess fögderi, att endast 161 R:dr 32 sk. eller omkring $2\frac{2}{5}$ procent kommit i fråga till afskrifning, har afskrifningen inom det i allmänhet mera välmående Ångermanland uppgått, för södra fögderiet till 1,867 R:dr 23 sk. 7 rst. eller omkring $18\frac{1}{5}$ procent, och för det norra till 3,059 R:dr 40 sk. 8 rst Banko eller omkring $14\frac{1}{2}$ procent. Enahanda ändamål, som afsetts med sistomfördälda anslag eller beredande af tillfälle åt de af Länets innebyggare, som hafva penningtillgångar och kredit, att efter svaga år kunna förse sig med deras behof af spannemål, synes mig därför, då Statens biträde i detta fall kan komma att frändes äskas, kunna vinnas lika säkert, men utan äfventyr för Statskassan i afseende på återbetalningen, om det kontanta understödet beviljas under sådana vilkor, som bestämdes för det genom Kongl. Brevet den 18:de October 1836 i Näder beviljade, ofvan upptagna anslag, eller att statsmedlen i större belopp, emot godkänd säkerhet, utlåntes åt personer, som förbando sig att hålla spannemål till salu, efter meddelande bestämmelser i afseende på kvantiteter, försäljningsställen och priser.

Hufvudsakliga ändamålet med denna min framställning har jag förut i underdånighet anmält; men jag bör icke fördölja, att jag dertill egt ett ytterligare skäl i min önskan, att se rättad den oriktiga föreställning om detta Läns tillgångar och beskaffenhet, som jag funnit hafva på fjernare håll utbildat sig och som varit en naturlig följd af de ofta itererade officiella rapporterna om dess nödställda belägenhet.

Ett och annat har emellertid härunder förekommit, som skulle kunna hänföras till anmärkningar emot min företrädares embetsåtgärder, men utom det att nu anmärkta förhållanden komma att upptagas och till sina orsaker utvecklas i den officiella redogörelsen för ofvannämnde balance-utredning, anser jag mig skyldig så väl den aktning jag hyser för förre Landshöfdingen Herr Friherre H. Mörner personligen, som det kära minne han hos Länets inneväfnare efterlemnad, att här bifoga den upplysning, att det oriktiga i framställningarne om tillståndet i Länet faller den af hans biträdande embetsmän till last, som, enligt hvad balance-utredningen visar, dels

vållat, dels hufpit att samma balancer dölja, äfvensom att uttala min öfvertygelse, det jag anser anledningen hvarföre Herr Friherre Mörner med sin underskrift försett dessa framställningar, böra sökas i det af Herr Friherrens sjuklighet för honom vållade hinder, att personligen göra sig underrättad om ett förhållande, i afseende hvarå Herr Friherren i allt fall sannolikt icke trott sig äga skäl misstänka sitt lagligen ansvariga biträdes föredragning.

b) Boskapsskötsel. Denna näring idkas visserligen, hvad hornboskap beträffar, med den utsträckning, att i alla socknar af Länets innebyggarna förses med deras behof af ladugårdens alster och i många, särdeles i fjällsocknarne ett ej obetydligt öfverskott uppstår, som dels försäljes till städerna i Länets eller utbytes å marknaderne emot strömming af städernes fiskare, dels uppköpes af spekulanterne inom orterne för att sedermera af dem förnyttas i hufvudstaden, men är tyvärr icke på långt när så vårdad och utvidgad, som landtmannen kunde och borde, genom ett rätt användande af de tillgångar naturen anvisat och med begagnande af de lärdomar erfarenheten lemnat. Utan att låta afskräcka sig deraf, att sädesskördarne ofta nog af frost skadas, vänder han all sin omtänka på åkerjordens ökande, icke betänkande att villkoret för dennas förbättrande och underhållande i fruktbart skick beror på en väl vårdad ladugård och derifrån hämtade tillgångar på gödsel, och att han genom beredande af en större ladugårds afkastning kan göra sig oberoende af de förluster, som vållas af möjligen felslagne skördar.

Såsom jag ofvan haft nåden anföra, har ett så beskaffadt växelbruk, som är förenadt med odling af foderväxter, icke inom orten blifvit antaget, utan inskränker sig ängsodlingen dertill, att ett eller annat stycke af den naturliga ängen upplöjes, erhåller gödning i den mån tillgångarne medgifva, besås 2 å 3 år å rad samt sedermera åter igenlägges, för att, efter som de naturligen växande grässlagen hinna utveckla sig, åter begagnas til slott. Förhållandet emellan afkastningen af åker och af äng anses därför vara såsom 1 till 4 å 5, och ängens afkastning uppgifves variera emellan 20 och 150 *elt* hö per tunnland. Af den under bruk vid gården varande mark användes ingen del till bete förrän höskörden är förbi och, då beteshagar höra till sällsyntheterne, måste därför kreaturen på våren, sedan hö- och häntillgången är slut, antingen utsläppas på ett magert skogsbete å hemskogen, eller, med uppoffring af dagsverken för transport och skötsel, föras till ofta 3

å 4 mil aflägsse fåbodar, vanligast tillhörande kreaturens egare, men någon gång andra personer, som då erhålla ersättning för betesrättigheten. I fjällsocknarne äro dock betestillgångarne både ymnigare och bättre, hvaraf äfven resultatene visa sig uti den större afsättning af ladugårdsprodukter, som derifrån äger rum. Mycket bidrager ock den rättighet till begagnande af slotteslägenheter och mulbete å kronans skogsmarker, som, innan dispositionen af dessa marker genom den derå fortgående afvittringen blifvit bestämd, varit af Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande åt kringboende hemmansegare upplåten emot erläggande till Kronan af en årlig ränta, utsatt i smör. Bergningen af dessa sjelfväxande slotteslägenheter, ofta på långt afstånd ifrån arrendatorns hemvist, eger i allmänhet endast rum hvartannat eller hvart 3:de år och är förenad med så mycket arbete, att, om dertill åtgående dagsverken skulle i penningar beräknas, komme ett lispund af det magra fodret, vanligen bestående af så kalladt starrhö, att blifva dyrare än ett lispund af det bästa hårdvallshö i andra orter. Vid kreaturens utfodring i ladugården, som med undantag för städerne, der de till en del födas inne hela året om, endast eger rum emellan de tider höst och vår, då tillfällen till betning upphöra eller vidtaga, begagnas utom hö och halm någongång asplöf, som för sådant ändamål samlas. Värming och sörpning brukas dock mera allmänt. Till ökande af gödseln efter kreaturen begagnas såsom strö, utom halm, på sina ställen hackadt granris och äfven sågspån der tillgång derpå gifves.

Kreatursracen är ovanligt liten, dock mjölkande ymnigt nog, relativt till sin storlek, då den skötes och födes väl. Dess allmänast svaga beskaffenhet är dock en naturlig följd af försunmad ängsodling, ringa och svag föda ej blott under första tiden af dess lefnad utan äfven sedan den blifvit fullväxt, den rådande oriktiga föreställningen, att högsta vinsten af ladugården beror på det högsta möjliga antal kreatur, som kan framfödas, eller, såsom en författare rörande Sveriges boskapsskötsel så träffande yttrat, kan framsvältas, samt sluteligen att parning tillåtes, så snart den på gemensamt bete med den äldre boskapen gående ungboskapen dertill visar fallenhet. Hushållnings-sällskapet har väl, i hvad på detsamma berott, sökt befordra förbättring i denna särdeles för detta Län vigtiga näringsgren, men hittills utan märkbar framgång. För flera år sedan hafva enskilde ståndspersoner från Holland införskrifvit boskap, men resultaten deraf hafva icke motsvarat hvad man häraf väntat, sannolikt i följd af den betydliga skillnad

nad som måste ega rum emellan detta lands ymnigare och härvarande svagare bete samt foderväxternes olika näringshalt. En ändamålsenlig förbättring af boskapsracen synes derföre endast vara att påräkna genom anskaffande af racedjur ifrån orter, hvilkas natur och klimatiska förhållanden mera närma sig de härvarande, i förening med iakttagande af de nödvändiga villkoren för all raceförbättring, att boskapen erhåller tillräcklig föda och omsorgsfull skötsel. I öfverensstämmelse med dessa åsikter, hafva ock några enskilde under loppet af detta år anskaffat kreatur af förädlad race i medlersta delen af riket, och man bör deraf för dessa jordbrukare hoppas gynnsamma resultat; men för landet i allmänhet blifver verkan deraf liten eller ingen; och förhoppningarne på boskapsafvelns allmännare förbättring hvilat derföre helt och hållet på bifall till det ej mindre af Kongl. Landtbruks-Akademien, än särskildt af detta Läns Hushållnings-Sällskap hos Eders Kongl. Maj:t i underdånighet gjorda förslag om inrättande af ett Holländeri inom Länet och en dylik inrättnings förvaltning på ett sätt, att den påräknade nyttan deraf blifver verklig och varaktig.

Den bifogade tabellen, jemförd med den för år 1838, visar väl för de förflutna fem åren en tillökning i antalet underhållna kor af 2,753 stycken samt i antalet af ungboskap af 1,276 stycken, och ehuru jag, på grund af kännedomen om de årligen fortgående odlingarne, anser tillökningar väl kunna beräknas till de sålunda uppgifne, är dock antalet kreatur så varierande ifrån ena året, då en ymnig fodertillgång framkallar en onaturlig tillökning, till det andra, då efter en inträffad svag höskörd, såsom förhållandet under detta år varit, ett högst betydligt antal måste slagtas, att ett närmare bestämmande icke kan ega rum i ett fall som detta, der under alla förhållanden uppgifterne nästan helt och hållet måste grundas på sannolikhetsberäkning.

I tabellen upptages antalet af befintelige oxar till 1,457, eller 434 stycken mindre än det, som ansågs födas år 1838. Detta förhållande må nu vara riktigt eller ej, fastän jag vore böjd förmoda detta sednare i anledning af de munteliga uppgifter jag erhållit, att bruket af dessa kreatur skulle inom norra Ångermanland under sednare åren tilltagit, är dock totalbeloppet, vid jemförelse med tabellerne inom andra Län, högst ringa. Anledningen dertill är dock lätt funnen. Jorden innehafves nästan uteslutande af

allmoge och är fördelad dem emellan i små possessioner, sällan uppgående till öfver $\frac{1}{2}$ mantal, men ofta utgörande $\frac{1}{4}$ och äfven derunder; och då hvarje hemmansegare, till skjutsningars och längre körsiors verkställande, måste vara försedd med häst och denne tillika kan begagnas till jordbrukets skötsel, blifver underhållet af oxe för de fleste ändamålslost. Utom hos några ståndspersoner, ibland hvilka egaren till Forsse jernbruk funnit sin räkning vid att för brukskörsiors bestridande underhålla omkring 100 stycken, begagnas detta, vid större jordbruk med skäl värderade nyttiga djur nästan endast af en eller annan lägenhets innehafvare, för hvilken hästen både är obehöflig och för dyrködd.

Hästen är deremot det djur, som af allmogen i denna ort med förkärlek underhålles och vårdas. Man finner derföre ock hos densamma de egenskaper af styrka och uthållighet, som erfordras för de ofta långväga körsior på backiga vägar, allmogen behöfver göra. Af genom Jemtland inkommen Norrsk race är den icke stor, men stark och välbildad. 2 à 3 skeppund är vanliga tyngden af ett forlass på kärra. För flera år sedan funnos 2:ne hingstar från Strömsholms Stuteri stationerade inom Länet, men de begagnades föga, hvartill jag hört orsaken inom orten uppgifvas, att de hitsände beskillarne icke varit felfria. Emedlertid upphörde man snart med hingstars hitsändande från Strömsholm, och de framställningar, som gjorts af Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande hos Stuteri-Öfverstyrelsen om förnyande af åtgärden, hafva icke bifallits, af anfördt skäl, att de förut här stationerade hingstarne vid återkomsten till Strömsholm befunnits vittna om vanvård under vistandet här. Möjligen har just detta föranledt det ofvan nämnda inskränkta begagnandet; och då både orsak och följd måste antagas hafva härrört af tillfälliga omständigheter af beskaffenhet att för framtiden lätt kunna förekommas, hyser jag det hopp, att Länet icke länge skall blifva i saknad af ett dylikt nödvändigt vilkor för den i sig själf goda häst-racens vidmagthållande och förädling. Från norra Ängermanland afföres årligen ett antal hästar till försäljning i Stockholm och orterne deromkring. Dessa hästar äro dock vanligen icke födde inom nämnda landskap, utan uppköpas från Jemtland vid ett års ålder. Först vid 4 à 5 års ålder, efter erhållen omsorgsfull vård och tämjning, försäljas de och betalas då ofta väl. Jag känner exempel, att i Stockholm ända till 500 rdr Banko erhållits för en sålunda i nämnda fögderi uppfödd häst.

Bristande tillgång på tjenligt bete torde, utom andre för boskapsafvelns befordrande i allmänhet hinderliga ofvan anförde orsaker, böra anta-

gas såsom skäl dertill, att de bemödanden och åtgärder, som inom Länet egt rum för fårafvelns upphjelpande, icke varit krönta af framgång. De får, som finnas och icke äro af helt och hållet inhemskt ursprung, uppgifvas vara af Tysk eller Isländsk race. En enskild person har dock sistlidet år låtit hitföra får af Southdownsrace, som värdas ändamålsenligt och trivas väl. Tabellen upptager antalet af befintelige får till 50,155 stycken, men då de uppgifter jag erhållit sammanstämman deri, att ullafkastningen inom Länet i det närmaste motsvarar dess innebyggares behof, och detta, efter vanlig beräkning af $2\frac{1}{2}$ skålp. på hvarje person i ett hushåll, skulle förutsätta en ullproduktion af omkring 210,000 skålp., hvilket icke på långt när kan af ofvannämnda antal får beräknas, anser jag detsamma för ringa kalkyleradt.

Den både för jordbruket och i anseende till lätt underhåll nyttiga svinafveln har under sednaste qvinqvennum visat sig vara i starkt tilltagande. Den bifogade tabellen upptager antalet till 5,958, utvisande vid jemförelse med 1838 års tabell en tillökning i dessa djurs antal, motsvarande nära 68 procent; men jag skulle tro den vara än större, att döma af den nyckenhet fläsk, som till billigt pris i Länets städer af allmogen hålles till salu, äfvensom att, enligt uppgiften från Medelpad, försäljning af denna vara derifrån eger rum till orter utom Länet. Flere enskilde af ståndspersoner och presterskapet hafva ock i sednare åren förskaffat sig racedjur af ädlare slag.

Af det i tabellen upptagna antal getter finnes största delen i fjällsocknarne, hvars ymniga tillgång på skogsbete torde föranleda till mindre afseende å den skada, dessa okynniga djur utöfva å den uppväxande ungsbogen. I öfrigt mest hos fiskare samt innehafvare af mindre lägenheter, der kor antingen ej kunna födas eller till otillräckligt antal för fyllande af hushållets behof af mjölk.

Ville man, med godkännande af de i tabellen upptagne beräkningar af kreaturens antal, fördela detsamma på inom Länet befintlige 1,608 hela hemman, så födas i medeltal på hvarje helt hemman 6 hästar, 34 kor, 4 svin och 30 får, bråk uteslutna.

Öfver boskapssjuka, förorsakande större eller vidsträcktare förluster, har någon klagan icke förports.

Då Bränvinsbränning endast obetydligt och alltid i mindre skala inom Länet utöfvas, kan ett förbud emot dess utöfvande icke anses inverka på

boskapsskötsel, äfven om man skulle vilja medgifva, att denna rörelse under något förhållande medför nytta för ladugården.

c) Om *Skogarne* i Länets och hushållningen dermed vore mycket att säga, om icke undvikande af vidlyftighet vid berättelsens afgifvande vore anbefalld. Jag skall, så vidt möjligt är, inskränka mitt andragande i ämnet.

Enligt den serskilda uppgift, som, till följd af Eders Kongl. Maj:ts Nådiga befallning, innevarande år afgifvits, skulle den skogbärande marken inom Länets upptaga en areal af 2,241,481 tunneland, eller nära hälften af Länets hela vidd, och af nämnda tunnelandtal 754,655 tunneland, eller något öfver $\frac{1}{3}$, vara af den beskaffenhet, att tjenligt byggnadsvirke derifrån kan påräknas. Denna uppgift, grundad på infordrade upplysningar från Landtmätare och Kronobetjening, är sannolikt så riktig, som den kan vara, då icke all mark inom Länets ännu är uppmätt samt beräkningen således till en del måste stödja sig på gissningar, och då man under rubriken skogbärande mark icke intagit sådana ödsliga trakter, der den magra jorden blott lembar näring åt ett och annat enstaka träd, samt uteslutit hvad som i Landtmätarebeskrifningar benämnes impedimenter. Vill man åter taga dessa trakter och impedimenter med i beräkningen af skogsarealen, så upptager den säkert $\frac{3}{4}$ af Länets vidd.

Skogarne utgöras dels af sådane, som tillhöra enskilde jordegare och antingen äro genom *Laga Skifte* dem emellan fördelade eller begagnas af större eller mindre samhälligheter gemensamt, dels af till Bergverken upplätne rekognitionsskogar och dels samt hufvudsakligast af kronoallmänningar eller, som de i *Afvitrings-Stadgan* benämnas, kronomarker.

Dessa skogars mer eller mindre aflägsne belägenhet från bebodda trakter eller flottbara vattendrag har föranledt stor olikhet i deras nuvarande beskaffenhet. Under det att de således närmast belägsne äro till största delen medtagne och man på de skogar, som icke kunna hänföras till denna kategori, men dock äro utan särdeles svårighet åtkomliga, angriper allt hvad till exportabla trädvaror kan användas, utan besinning och utan tanke derpå, att en skog upphör att ega värde, om den icke måttligt och med omskillning anlitas, aldrahelst under ett klimat såsom här, der 2 à 300 år erfordras för erhållande af en fullmogen återväxt, — befinna sig en del af de mest aflägsne skogstrakterne i ett vildhetstillstånd, som egaren sällan vårdar

sig om att söka undanrödja, oaktadt en sådan åtgärd väl vore behöflig, ej blott för befordrande af skogens växtlighet, än äfven för begagnande af muhltete derå.

Det borde vara gifvet, att en olikhet i afseende på skogarnes begagnande skulle följa af deras olika naturer i kameralistiskt hänseende, men om någorlunda hushållning kan sägas ega rum hvad rekognitionsskogarne beträffar, gäller deremot omdömet om en total frånvaro deraf ej blott de skogar, som tillhöra enskilde, utan äfven de delar af kronoskogarne, som, i följd af deras läge, kunna blifva föremål för vinningslystnadens lagstridiga tilltag.

Den enskildes rätt, att, om han så vill, vanvårda sin egendom, i stället för att söka bibehålla och förbättra den, kan naturligtvis ej af den administrativa myndigheten inskränkas. Med råd och varningar måste den söka verka, och dessa medel för att hejda förstörelsen af en rikedomskälla, som, en gång tömd, behöfver sekler för att åter blifva gifvande, hafva visserligen icke sparats, men det vore fåfängt hoppas på ett lyssnande dertill, så länge begreppet om skogens värde till den grad saknas, att man, då skogseld uppstår, vanligast i följd af vallhjons försummelse att utsläcka eldar, som de, enligt ortens plägsed, vid hvarje lägerställe upptända, i flesta fallen icke vårdar sig om att vidtaga några anstalter för dess hämmande, utan låter skogselden rasa till dess den af naturliga hinder afbrytes. Något positivt är således i detta fall icke att tillgöra, utan man måste stadna vid den önskan och förhoppning, att öfvertygelsen om behöfvet af en klok skogshushållning icke uteblifver så länge, att all hjälp är omöjlig!

Då jag med en måhända oväntad uppriktighet omnämmt det förstörande af kronoskogarne, öfver hvilkas värd det tillhör min Embetspligt att vaka, är det för mig ej blott ett åliggande, utan äfven en rättighet, att angifva orsakerne, hvarföre mina visserligen icke åsidosatte stråfvanden för nämnda ändamål endast i högst ringa grad kunna anses lyckade. En af dessa orsaker är saknaden af all jägeribetjening, deraf behöfvet hitintills blifvit förgäfvets framstädt, samt svårigheten, ja ofta omöjligheten för kronobetjeningen att inom vidsträckta distrikter, jemte tränga tjenstegöromål i öfrigt, kunna utöfva någon tillsyn öfver Kronans skogar, af hvilka de största och, i anseende till genomskärningen af den sgelbara Ångermanelfvens grenar, mest begärliga äro belägne i Ramsele

och Resele Länsmansdistrikter, det förra af omkring 30 och det sednare af nära 20 kvadratmils omfång. En annan orsak är det hos allmogen föga utbildade begreppet om skillnaden i besittningsrätten af kronojord och skatteegendom, till en början sannolikt grundad ej mindre på den frikostighet, hvarmed rättigheten till kronoskogars begagnande inom denna ort tillförene blifvit af högre och lägre auctoriteter medgifven och hvarpå såsom exempel må anföras flere på 1760-talet åt sågverksegare gifna privilegier, att hvar för sig årligen afverka 1,000:detals sågtimmer å kronoskogarne, på det att, såsom det hette, något gagn af desamma måtte hämtas, än deruppå att rågångarne omkring dessa kronolägenheter först i sednare tider blifvit uppgångne, hvarigenom ovisshet uppstått om rätta gränsen för den enskildes verksamhet. Af det således icke klart utredda begreppet om det lagstridiga och moraliskt orätta att oloffigen tillgodogöra Kronans egendom, dertill ej sällan uppmuntran gifves af personer ibland produkternes afnämare, fastän desse icke hafva att förebära okunnighet om Lagens bud, uppstår såsom naturlig följd, att åverkan å kronoskogen hänföres till sådana företag, hvarmed egentligen icke någon nesa är förenad och till hvilkas upptäckande och lagliga bevisande en i andra stycken rättänkande granne icke gerna eller utan nödtvång vill låna åklagaremaktens organer sitt biträde. Ännu en och måhända hufvudsakligaste orsaken anser jag vara kronomarkernes upplåtande åt nybyggare. Den landsfaderliga afsigten med dessa åtgärder, som i nu gällande Afvittrings-Stadga af den 10 Februari 1824 angifves vara, att, jemte ernående af Landets uppodling, åt idoge arbetare bereda tillfälle till bosättning, hade endast kunnat vinnas, derest, jemte iakttagande af en noggrann och på ändamålets vinnande beräknad urskillning vid valet af dem, åt hvilka nybyggen upplåtas, en alfvarlig kontroll utöfvats öfver sättet huruledes de med frikostig hand utdelade nybyggesrättigheterna begagnades. Men tyvärr! har jag haft allt för många tillfällen att öfvertyga mig, ej blott att ändamålet, med högst få undantag, icke vunnits, utan äfven att åtgärden visat och än mera kommer att visa så för allmänt som enskildt väl förstörande verkningar. Till största delen belägne i grannskapet af fjällen och således under ett hårdt klimat och med en jordmån, hufvudsakligen bestående af så kallad sandmjulna, ej sällan af den beskaffenhet, att i landtmätarens beskrifningar flera tusende tunneland upptagas såsom saknande någon till åkerodling tjenlig lägenhet, fordra desse marker, med de derå ymnigt förekommande större och mindre frostledande myror och så kallade surkålar, i allmänhet en ansträngning och ett arbete

för deras försättande i fruktbarande skick, som borde förutsätta hos nybyggaren egandet af ett för hans underhåll under arbetstiden tillräckligt kapital. Då likväl något sådant hvarken funnits eller kunnat påräknas hos de enskilde nybyggessökande, som med få undantag tillhört den tarfligaste klassen och vanligen utgjorts af personer, hvilka, tidigt inträdde i äktenskap samt för sig och familj i saknad af bostad, varit nödsakade på hvad vilkor som helst förskaffa sig en sådan, och det under arbetsåren sparsamt utdelade kronounderstödet ej varit tillräckligt för familjens uppehälle, har nybyggaren, då han icke helt och hållet slagit sig ned på skogens tillgodogörande inom det vidsträckta området, vanligen måst tillgripa denna utväg såsom en behöflig binäring. Utom behovet, som under alla förhållanden utgör en mäktig häfstång, har dessutom en slags anvisning på en dylik verksamhet blifvit lemnad derigenom att afvittrings-landtmätarne, i följd af obekantskap med de i Författningarne bestämda vilkor för nyttjandet af kronojord, ej sällan vid skattlägningsberedningen tagit möjligheten af skogsprodukters afsättning i beräkning, då få lägenheter till åkerodling förefunnits. Än mindre har ändamålet med nybyggestilldelningen vunnits, då nybyggeslägenheter, såsom ofta nog händt, blifvit upplätne åt byalag eller bruks- och andra bolag samt åt en eller annan trädvaruhandlande. En del af de sednare slagens nybyggare nedsätta väl å lägenheterne så kallade landtbönder, men denna benämning uttrycker icke deras rätta sysselsättning, utan hela tillställningen går vanligtvis ut på skogens skattande. Under sådana förhållanden är den påföljd icke svår att förutse, att, då nybyggeslägenheterne en gång, efter de till 20 å 50 år beviljade frihetsårens förlopp, skola inträda i skatt, man skall finna många om ej de flesta förvandlade till ödeshemman, och deras förra direkt eller indirekt antagne åboer med hustrur och barn henfallne ibland antalet af kommunnernas fattighjon, der sådant icke förut inträffat; och jag kan därför icke annat än beklaga, att, under det jag, i hvad på mig beror, söker förekomma orsakerna till en fortsättning af de menliga följderna, jag nödgas erkänna otillräckligheten af de medel, jag eger att tillgå för att bota de följder, som redan inträffat.

De för trädvaru-afsättningen högst förmånliga konjunkturer, som under de begge sednaste åren egt rum, i följd hvaraf priserne å t. ex. 14 fots 3 tum 9 tum bräder höjts från de förut vanliga 3 R:dr till 6 å 8 R:dr Banko för tolften, hafva naturligtvis mäktigt bidragit att öka skogarnes anlåtande.

Enligt uppgift från tullkamrarna i Länet, hafva, oberäknadt hvad af skogsprodukter inom orten förbrukats och de betydliga kvantiteter dels plankor och bräder, dels tjära och pottaska, som afsändts till Stockholm och andra inrikes orter, under loppet af år 1843 följande trädvaror, uppgående i värde efter låg beräkning till omkring 380,000 R:dr Banco, ifrån tullplatserne inom Länet direkt till utrikes orter utskeppats:

Master och spiror	st.	2,441
Bjelkar af diverse dimensioner	—	21,567
Sparrar	—	6,638
Hela bräder	tolfter	57,330 ³ / ₄
Halfva d:o	—	3,069 ⁵ / ₆
Brädstump	—	6,913 ¹ / ₂
Bandstakar	st.	3,458
År-ämnena	—	956
Sågade ribbor	tolfter	29
Tjära	tunnor	260 ¹ / ₂

utom andra trädvaruartiklar till ringare belopp.

Saknande fullständiga upplysningar om de kvantiteter trädvaror, som ifrån Länet afgått till Stockholm för att derifrån exporteras, vågar jag icke kalkylera beloppet deraf, men det ofvan anförda torde vara tillräckligt för att visa, att denna binärings idkare icke slumrat.

Enligt förteckningar öfver utfärdade förpassningar å så kallad prämie-ved, har deraf under året till hufvudstaden från Länet afforts 3,010⁷/₁₂ famnar. Ved-afsändningen till Stockholm skulle utan tvifvel anseeligt ökas, om tillfälle kunde yppas, att inom eller invid hufvudstaden erhålla ett uppslagsställe för ved från denna ort, hvarom underdånig framställning genom ortens riksdagsfullmäktige blifvit gjord, men som Eders Kongl. Maj:t, i anseende till af vederbörande uppgifna lokala hinder, ej kunnat bifalla.

Att döma af den betydligare requisition af för träds fällning och aftrumning tjenlige sågar, efter af Kongl. Landtbruks-Akademien profvad och godkänd modell, som blifvit innevarande år genom Hushållnings-Sällskapet gjord, är anledning förmoda, att detta arbete- och virkesparande verktyg skall komma att inom orten vinna förtroende.

Använ-

Användande af stengärdesgårdar såsom stängsel förekommer väl sällan, men dock något mera nu än förr. I öfrigt följes allmänligen det inom skogbärande orter vanliga, men skogödande sättet för gårdesgårdars uppförande, af sönderklufven ungskog med stör. Omkring svedjeland göres stängseln vanligen af de träd och ris, som icke helt och hållet blifvit af elden förtärde.

Det förr öfliga och med stor skogsåtgång förenade bruket af näfver och takved till takbetäckning upphör småningom, sedan man numera nästan allmänt börjat å nybyggnader begagna ett för omkring 30 år sedan först till orten infördt sätt, att dertill använda så kallade takstickor af en alns längd, 4 à 5 tums bredd samt omkring $\frac{1}{2}$ tums tjocklek. En kubikaln af detta slags stickor, hvarå det vanliga priset omkring Hernösand varit 40 sk. à 1 R:dr Rgs, är tillräcklig att betäcka 8 quadrataluar tak, och detta taktäckningssätt är således billigt på samma gång, som det är skogbesparande, och har visat sig särdeles varaktigt. Halm- och torftak nyttjas högst sällan. Inom städerna börjar man mer och mer begagna papperstak i stället för brädtak, som eljest, i anseende till dyrheten inom orten af taktegel, allmänt brukats.

På bränntorf torde sannolikt ymnig tillgång kunna erhållas ifrån den myckenhet myror, som inom Länet finnes, men mig veterligen tillgodogöres den ingenstädes inom Länet.

Af de förr omnämnde Kronomarkerne hafva Länets Afvittrings-Landtmätare under sistförflutna fem åren uppmätt 260,172 tunneland 22 kappland, samt derjemte uppgått 642,310 aluar rågångar.

d) Bergsrörelsen. Såsom jag ofvan haft Näden anföra, finnes inom det till Länet hörande fasta land ingen grufva, som ansetts värd bearbetning. Ur den på Ulfön nyligen upptagna jernmalmsgrufva, tillhörig bruksegare inom Länet, hafva under år 1842, 2,000 S% malm brutits.

Antalet af förut i Länet privilegierade jernförädlingsverk har under detta qvinqvennum ökats med 3:ne, hvarå privilegier blifvit utfärdade och nu äro under byggnad nemligen: Mo jernbruk med 600 S%, tillhörigt grosshandlaren i Hernösand J. C. Kempe, samt Björkä och Forsse masugnarnar, tillhörige, den förra Herr Stats-Sekreteraren och Riddaren Friherre J. Nordenfalk och den sednare Häradshöfdingen W. Enblom, begge beräk-

nade på tillgodogörande af malmer från grufvor utom Länet. Vid åtskilliga af de äldre privilegierade jernverken har tillstånd till smidets utvidgande blifvit meddeladt, så att den privilegierade stångjernstillverkningen inom Länet vid 85 st. hårdar vid detta års slut utgör 43,007 Skeppund. Dessutom äro privilegierade 28 st. spikhamrar, 12 knipp- och räckhammare samt 6 ässjor för tillverkning af hvarjehanda svartsmiden. Utom vid Lögdö masugu, der Ulfö malm användes, äro öfrige masugnar inom Länet, i afseende på malmbehovet, i enahanda kategori med de ofvannämnde nyligen privilegierade. De äldre masugnarne äro dock alla så belägne, att kostnaden för malmernes ditforslande från grufvor utom Länet blifver jemförelsevis ringa. Under sednast slutade bläsning vid Bollsta masugu i södra Ångermanland tillverkades öfver 10,000 S&S tackjern.

Den rörelse och tillfälle till biförtjenster för allmogen, jernverk alltid bereda inom de orter, der de äro belägne, kan ej annat än fördelaktigt inverka på dessa orters välstånd; och äfven ur denna synpunkt är det således högeligen att beklaga, att nuvarande konjunkturer för bergsrörelsen äro så ofördelaktiga, att de privilegierade smiden redan på flera ställen blifvit minskade och än vidare torde komma att inskränkas. Härförutan har dessutom en särskild svårighet i afseende på denna rörelses bedrivande vid några jernverk inom Länet inträffat, att den omkring dessa verk boende skogegande allmogen, som förut betjenat bruken med kolning, i följd af de uppstegrade prisen på trädvaror, ansett för sig bättre att på sådan tillverkning använda sina skogar samt derföre dels upphört med kolning, dels, då de fortfarande dermed, betydligt ökat kolprisen. Sådant har åter tvingat bruksegarne att anstränga sig för kols anskaffande genom egen kolning, dels på egna skogar, dels af köpt flottved, der lokalen så medgifvit, och dels af sågbakar, der sågverk vid bruken finnas. Vid Lögdö-verken i Medelpad begagnas en efter nyare konstruktion uppförd kolugn.

Enligt formuläret för denna underdåniga berättelse åligger det mig att uppgifva de tillgöranden, som ägt rum för bergsrörelsens befrämjande och understöd. Ledd af den åsigt att de åligganden, som i berörde afseende kunna tillhöra en administrativ myndighet, böra inskränka sig till ett undanrödjande, så vidt ske kan, af existerande hinder för näringens i öfrigt åt enskildes omtanka öfverlemnade utveckling; men att sådant åter icke må åsidosättas, har jag härutinnan endast att anföra, att jag med kännedom om den nuvarande svåra och ogynnsamma konjunktur för nämnde handte-

rings idkare, samt med afseende derå, att densamma, i likhet med andra fabriks-handteringar, icke allenast är belagd med grundskatt, utan äfven vid bevillingens bestämmande ovilkorligen bör betraktas såsom i viss mån vinstgifvande, ansett mig böra föreslå sednast församlade Pröfnings-Komité, att till det i Bevillnings-förordningen bestämda minimum, utsätta den bevilling, som af jernverken inom Länet borde utgå, hvilket förslag ock blifvit af Pröfnings-Komitén godkänt.

Antalet personer, sysselsatta vid bergsrörelsen, som år 1832 utgjorde 720 samt år 1838 920, uppgår detta år till 1,020.

e) *Fabriker, Bruk och öfriga Nüringar.* Skeppsvarf å landet belägna utgöra enligt tabellen 2:ne, nemligen Wifsta och Svartviks i Medelpad, men härtill bör ytterligare läggas skeppsbyggerierna vid Korfhamn å Hemsön, vid Åbord samt vid Bollsta, ehuru de, då skeppsbygge derstädes icke bedrifves för lega, utan endast för egarnes enskilda räkning, ej varit bevilling underkastade och af sådan anledning ej blifvit i tabellen upptagna.

Under de sednaste 5 åren hafva blifvit byggda vid

Wifsta,	4 fartyg	om tillsammans	734	lästers drägt.
Svartvik,	5 d:o	om	—	753	d:o
Korfhamn,	3 d:o	om	—	474	d:o
Åbord,	2 d:o	om	—	241	d:o
Bollsta,	2 d:o	om	—	440	d:o,

tillsammans alltså å landet byggda 16 fartyg om sammanräknade 2,642 lästers drägtighet, af hvilka det största, byggt å Wifsta varf, måtte 402 läster, 3 öfver 200, 10 emellan 1 och 200 samt endast 2:ne under 100 läster hvardera, alla beräknade på utrikes sjöfart.

För Wifsta och Svartviks varf, som tillsammans sysselsätta 154 arbetare, är de der byggda skeppens värde beräknadt till 34,700 R:dr Banko.

2:ne Glasbruk finnas inom Länet, tillhörande ett gemensamt bolag, nemligen Skönvik, beläget i Medelpad vid hafskusten, och Sandö, vid Ångermanelfven i södra Ångermanlands Fögderi. Vid det förra sysselsättas 95 arbetare, deraf 6 denne höst från Böhmen införskrifne för utöfvande af taf-

felglastillverkning. Vid det sednare tillverkas endast grönt glas af, enligt uppgift, 16 arbetare. 1842 års tillverkningsvärde vid begge bruken beräknades till 53,066 R:dr Banko. De äro begge gynnade af ett fördelaktigt läge, så i afseende på vedtillgång, som transport af produkterna.

De till ett antal af 218 i tabellen upptagna i alla delar af Länet spridda skattlagda Sägverkens tillverkning är ofvan under artikeln Skogjen uppgifven. Husbehofssågarne uppgifvas vara 131, men uppgå sannolikt till högre antal. Beloppet af tillverkningen dervid tilltror jag mig ej att kalkylera.

Vid Westaná pappersbruk i Medelpad hafva detta år 7 arbetare varit sysselsatte, och i uppgiften till Kongl. Kommers-Kollegium för år 1842 upptogs nämnda års tillverkningsvärde till 2,566 R:dr Banko.

För öfrigt finnas å landet följande fabriker, i Medelpad: 1 Repslageri med 2:ne arbetare och 450 R:dr i tillverkningsvärde och 1 Färgeri med 2 arbetare och 550 R:dr i tillverkningsvärde; i Södra Ångermanland: 1 Lädergarfveri och 1 Färgeri med tillsammans 4 arbetare och 1,100 R:dr påräknad inkomst, 1 Pottaske Calcinerugn samt ett nyligen anlagdt Ölbryggeri; i Norra Ångermanland: 1 Lädergarfveri, 1 Färgeri samt 3:ne Hästmanglar, af hvilka en är förenad med en blekningsanstalt efter utländskt mönster.

Några Tegelbruk drivas väl, deraf 1 å Hernön nära Hernösand i något större skala, men i allmänhet inskränkes och försvåras denna tillverkning af bristande tillgång på tjenlig lera.

I Alnö socken finnas 8 stycken Kalkugnar, som tidtals äro i verksamhet och anses lemna ringa vinst.

Ibland ortens binäringar intager linnetillverkningen främsta rummet. Den idkas öfver allt i Länet så, att det egna behofvet fylles och ofta något öfverskott till afsalu erhålles, men i större skala förnämligast inom en del socknar af Norra Ångermanlands Fögderi. Dessa socknars tillverkning af finare lärfter daterar sig från äldre tider. Redan vid 1747 och 1751 årens Riksdagar utsattes premier för näringens uppmuntran och dylika premier af allmänna medel utgå ännu årligen, år 1842 med ett belopp af 4,508 R:dr 25 sk. 6 rst. Banko, och utdelas på grund af en för lärfterne bestämd klassfördelning i mån af deras mer eller mindre finhet och godhet. År 1777

tillverkades redan inom Nätra socken 30,229 alnar premiälärfter. Oberäk-
 nad denna premieutdelning, har lärftstillverkningen tid efter annan dels af
 Regeringen, dels af Rikets Ständer njutit uppmuntran genom tilldelande af
 skicklige idkare af Silfverpjäser, Skådepenningar o. s. v. Denna viktiga och
 på desse orters välstånd märkligt inverkannde industrigren, hvilken med ut-
 märkt fäderneärfd skicklighet af både karlar och qvinnor utöfvas, är dock
 numera i aftagande, så att under detta qvinquennium, jemfördt med det
 nästföregående, premiälärftstillverkningen minskats med omkring 20,000 al-
 nar. Då rudimaterien, linet, fortfarande och till fulla behofvet erhålles in-
 om de lärftstillverkande socknarne sjelfva, och deras innevänares förkärlek
 för denna sysselsättning är densamma som förr, kan anledningen till minsk-
 ning icke sökas i annat, än en försvårad och mindre lönande afsättning, o-
 aktadt afnämarnes antal inom orten ökats i så måtto, att, då lärfterne förr
 nästan uteslutande uppköptes på marknaderne i orten af Hernösands hand-
 lande, ske uppköpen nu till största delen af spekulanter ibland allmogen,
 som sedermera lemna all möda ospard för den ytterligare afsättningen, dels
 på flere Städers marknader och dels i Stockholm, jemväl medelst kring-
 vandrande i husen. Säsom hufvudorsaken åter till den för afsättningen of-
 fördelaktiga konjunkturen, anser man det i sednare åren ökade användandet
 af bomullsväfnad eller så kallad Schirting till sådana behof, hvartill lärft förut
 nästan uteslutande användts. Denna uppgift är väl sann, men torde egent-
 ligen äga sin tillämpning i fråga om gröfre lärfter, hvaraf endast en mindre
 del tillverkas; men om man betraktar det numera utredda förhållandet, att
 det finare Norrländska lärftet kan tillverkas och med fördel försäljas för
 billigare pris, än lärfter tillverkade i Tyskland och Belgien, ej blott af hand-
 spunnet garn, utan äfven af maschingarn, och att det här i orten växande
 linet är vidare vackrare och till finare spånad mera tjenligt, än det, hvar-
 till de utrikes tillverkarne hafva tillgång, borde den del af ortens tillverk-
 ning, som icke nöjaktigt betaltes inom Riket, kunna med vinst exporteras.
 Häremot möter likväl det hinder, att lärftstillverkarne inom orten, dels i
 följd af saknad kunskap, dels i följd af liknöjdhet, icke våda sig om att
 genom ändamålsenlig blekning och appretering gifva det, till sitt inre, go-
 da och ärligt tillverkade lärftet, det yttre fördelaktiga utseende, som ut-
 märker den utländska lärftsproduktionen och gör det af konsumenter före-
 trädesvis eftersökt. Till stöd för riktigheten af denna förmodan må jag an-
 föra, dels att, sedan en i Arnäs socken boende lärftshandlande, som på egen
 bekostnad för några år sedan besökte de orter i Tyskland, der lärftstillverk-

ning i större skala idkas, för att om sättet för dess utöfning taga kännedom, efter sin återkomst inrättat en mekanisk mangel och en blekningsanstalt, har det lärft som å dessa inrättningar, ehuru ännu ofullkomlige, blifvit behandladt, vid dess försäljning i hufvudstaden icke allenast haft lätt afgång, utan äfven betingat högre pris än vanligt lärft af samma slag, och dels deraf, att en större lärftshandlare i Berlin, till hvilken jag öfversändt åtskilliga profver å lärft af ortens tillverkning, med derå utsatta här gångbara priser, i anledning deraf meddelat mig det yttrande, att så väl han, som hvarje kännare måste inse och medgifva lärfternes goda kvalitet, men att deras yta vore allt för litet lockande för att vinna detaljköparens bifall.

Det bör icke heller lemnas utan uppmärksamhet, att utöfvandet af denna näring till en del sker på bekostnad af åkerbruket, som icke skötes med den omsorg som vederborde, dels i följd deraf, att äfven manspersoner samselsätta sig med spånad, föredragande ett föga ansträngande arbete vid spinnerocken omkring spiseln framför de göromål ute, hvartill en omtänksam jordbrukare aldrig saknar anledning, och dels derigenom att lärftstillverkningen framkallar en, relativt till åkervidden, måhända för utsträckt odling af linet, hvilket, i likhet med andra oljeväxter, nog mycket mattar jorden om det för ofta återkommer; äfvensom att qvinnorna i de hushåll, der lärftstillverkning idkas, ej sällan till den grad sakna skicklighet i nödige husliga slöjder, att de låta förfärdigandet af sine kläder, strumpstickning m. m., besörjas af främmande personer emot betalning; och jag har i följd af dessa förhållanden kommit till den öfvertygelse, att, derest icke lärftstillverkningen kan gifvas den riktning, att dess produkter kunna så väl till det inre som yttre fullt uthålla täflan med utländska fabriker, på samma gång som man tillegnade sig de upptäckter, som utrikes blifvit gjorde och begagnas i afseende å en ändamålsenligare skötsel och beredning af linet samt lättnad i arbetet vid sjelfva tillverkningen, det vore för de lärftstillverkande socknarnes innevånare fördelaktigast, om denna binäring helt och hållet öfvergifves och dertill nu använde krafter i stället egnades åt jordbruk och boskapsskötsel. Skulle deremot, genom uppmuntran och kraftigt understöd af allmänna medel, i förening med nit och håg hos allmogen, att vilja tillegna sig af erfarenheten i andra länder godkände förbättringar, denna näring erhålla en ändamålsenlig riktning, är jag för min del förvissad, att dess idkande skall bära rika frukter, ej blott för ofvannämnde socknars innebyggare, utan äfven, genom dess framskridande till andra orter, för landet i all-

mänhet. I öfverensstämmelse med dessa åsigter, har ock en underdånig framställning i ämnet till Eders Kongl. Maj:t blifvit i början af detta år af Länets Hushållnings-Sällskap gjord, och, efter det nästan samtidigt dermed Eders Kongl. Maj:ts Landtbruks-Akademi, med lifligt intresse för näringsens upphjelpande, fästat Eders Kongl. Maj:ts Nådiga uppmärksamhet på nödvändigheten af åtskillige åtgärders vidtagande för sådant ändamål, har Eders Kongl. Maj:t under loppet af detta år täckts i Näder förordna, icke allenast att utrikes godkände spinnstolar och häcklingsmaskiner skulle för allmänna medel inköpas, utan äfven uppfinnaren af en ny fördelaktig spinnmethod på allmän bekostnad inkallas, för att i utöfningen deraf samt andre delar af näringen lemna undervisning. Allmogen emotser nu med tacksam förtröstan resultaterna af dessa Eders Kongl. Maj:ts landsfaderliga tillgöranden.

För bedrifvandet af Tjärubränning och Pottasketillverkning lemna Länets skogar rika tillgångar, och dessa binärningar, med uppmuntran hvaraf början gjordes af härvarande Läns-Styrelse för omkänig 10 år sedan, och för hvilket ändamål Eders Kongl. Maj:t, uppå i underdånighet gjord hemställan, år 1840 beviljat 1,000 R:dr Banko och år 1842 lika summa, att af Hushållnings-Sällskapet såsom premier utdelas, äro således för orten naturliga. Såsom erfordrande ringa förlag äro de dessutom tillgänglige för utöfning äfven af den fattigare klassen och skola säkert, sedan kunskapen om deras utöfning blifvit allmännare spridd och då, hvad tjärubränningen angår, materialerne för tillverkningen, stubbar och rötter, vanligen utan all ersättning stå tillverkarna till buds, betydligt öka sig, då svagare skördar inträffa och man blifver mera i behof än nu att genom binärningar förskaffa sig uppehälle.

Jag är ej i tillfälle att uppgifva qvantiteten af pottaske- och tjäru-tillverkningarne för hela Länets; men att de inom några socknar äro betydliche och der böra anses fullt hemmastadde, anser jag mig kunna sluta dels deraf, att, då exporten af pottaska från Sundsvalls Tullkammaredistrikt år 1839 allenast utgjorde 267 Lisp., har den under de 3 sista åren uppgått i medeltal till 4,725 Lisp. årligen, och dels deraf, att, enligt till Hushållnings-Sällskapet inkomna bevis för premiers erhållande, inom en mindre socken, Björna i Norra Ångermanland, år 1842 tillverkats 354 Lisp. pottaska och 1,293 tunnor tjära samt detta år 940²/₃ Lisp. pottaska och 1,174 tunnor tjära.

Jagt och Djurfång idkas numera inom Länets mindre betydligt och endast såsom näring i en del af Ångermanlands fjälltrakter, der skogsfågeln vanligen om hösten fångas i giller.

Fiske har deremot sedan äldre tider utgjort en vigtig binäring. Strömmingsfisket idkas vid hafskusten, af Fiskare-Societeterne i Länets städer, äfvensom i Gefle, och af på kusten bosatte, så kallade strandfiskare, dels emot arrende till Kronan inom gebiten för de regala fiskena, och dels till följd af öfverenskommelse med enskilde, då desse på grund af skattemannarätt områda fiskevattnet. Det säges under de begge sednare åren hafva lemnat någorlunda god afkastning, som till största delen åtgår till fyllande af ortens behof och afyttras på marknaderne. Öfverskottet, deribland Geflefiskarens fångst helt och hållet ingår, försäljes utom Länets.

Laxfiske idkas med fiskebragder af flera olika slag i alla de elfvar i Länets, som hafva sitt utlopp i hafvet. Detta slags fiske har innevarande år gifvit god afkastning, men säges i allmänhet hafva varit vida ymnigare fördom, hvilket man tillskrifver dels obehöriga, ofta öfverklagade tilltag af en del närmare elfvarnes utlopp boende fiskeegare eller arrendatorer att inträtta deras fiskebragder så, att laxen hindras gå längre upp i elfvarne för att der lägga sin rom, och dels försumligheter vid de många i sednare tider tillkomna sågverken, att förhindra sågspåns nedflytande i elfvarne, derigenom elfsbotten småningom betäcket så, att derpå befintliga vegetabiliska ämnen blifva för fisken oåtkomliga. I ändamål att förekomma dessa å laxfisket inverkan omständigheter, äro väl författningar emanerade, stadgande förbud och böter, men svårigheten att deråt bereda efterlefnad har länge varit erkänd och redan år 1836 föranledt Eders Kongl. Majt, att, på sätt i förra femårs-berättelsen omnämnes, anbefalla undersökningar och förhör med fiskeegare och arrendatorer vid Härads-Rätterne i ändamål att bereda frivilliga öfverenskommelser, förenade med utsatta viten, till hindrens undanrödande. Dessa undersökningar hafva dock först innevarande år kommit att äga rum, så att verkningarne deraf ännu ej kunna bedömas. Utöfver den lax, som inom Länets konsumeras, dels färsk och dels saltad, afsättes icke o betydligt årligen till hufvudstaden och inkomsten häraf har ökats, sedan, genom den tillvägabragte ångbåtskommunikationen emellan Stockholm och flere hamnar i Länets, tillfälle yppats att få försälja fisken genast efter fångsten. Ännu mer än sjelfva fisket hafva de inkomster, Kronan deraf dragit, under sednare

nare åren förminskats, dels i följd deraf att en del laxfisken, som förr alla ansetts vara regala, tid efter annan blifvit genom rättegångar frändömde Kronan och tillerkände strandegande Skattemän, och dels, fastän i ringare mån, deraf att vid auktioner å kronofisken spekulanterne ej sällan för arrendets nedsättande påhitta den väl beräknade utvägen, att heldre förena sig i bolag om arrendet, än att öfverbjuda hvarandra. Så t. ex. känner jag ett bolag laxfiske-arrendatorer af öfver 60 personer, fastän arrendet till Kronan endast utgör en tunna lax.

Salpetertillverkningen har inom Länet årligen aftagit och har innevarande år nedgått ända till 26 Lisp. 6 skålp. Man anser det af Kronan bestämda lösningspriset för lågt, och mången finner derföre större fördel att använda boskapsurinen till artificiell gödselberedning.

Om någorstädes på landet Handel kan sägas florera, så är det i provinserna Ångermanland och särdeles i norra fögderiet deraf, hvars allmoges har en afgjord böjelse för detta slags rörelse. Så vida denna verksamhet inskränktes till uppköp och afyttring af ortens produkter och endast idkades af personer, som med nödig stadga förenade några tillgångar och de insigter, som för denna liksom hvarje annan närings bedrivande, erfordras, om den skall vara med fördel förenad, skulle icke ringa båtnad åt orten derigenom beredas; men med den riktning, handeln i denna ort tagit, utöfvar den otvifvelaktigt på ortens välstånd ett skadligt inflytande. Förledd af exemplet utaf en och annan genom handel rik blifven bonde, men förbiseende de vida talrikare exemplen på misslyckade spekulationer och deraf följde bankrutter, måste nära nog hvarje yngling åtminstone någon gång försöka sin lycka i denna väg. Ortens tillverkningar räcka naturligtvis icke till för så många spekulanter, och om man undantager lärftsuppköparne, som icke gå utom orten, hafva de flesta Stockholm besökande fogel- och smörhandlande från detta Län inköpt större delen af sina förråder från socknar utom Länet. Men äfven vid denna utsträckning af landtmannahandeln vore, oaktadt de ofta misslyckade resultaten och inverkan häraf på de kreditgivande försäljarne i inköpsorterna, ej någon skäligen anmärkning att göra, om det stadnade härvid. Men vinsten af Stockholmsresan måste ökas, om affärerne gått väl, och förlusten repareras, om de gått illa. Derföre uppköpas i hufvudstaden ej blott kaffe, socker och specier af alla slag, utan ock hvarjehanda lyxartiklar, äfvensom gamla

kläder o. s. v., för att sedermera i hemorten utminuterat. För att kunna egnas en del af året åt denna verksamhet, betingas derföre mängden af de drängar, som icke inskränka sig till antagande af sommartjenstallena, ledighet ur tjensten för någon tid af vintern och resa då "söderut", såsom det heter, antingen försedde med varulager på egen räkning och risk, eller såsom medhjelpare åt grannar med mera vidsträckt rörelse. Det är till och med icke utan exempel, att pigor äfven slå sig på dylika handelsföretag. De handelsmän, som bedrifvit rörelsen med vinst och deraf samlat någon förmögenhet, hålla vanligen ständigt lager af köpmannavaror, dertill då ofta från Stockholm hämtadt bränvin räknas.

De för orten ofördelaktiga verkningarne af en så beskaffad handel kunna utan svårighet inses. Utom det att lättheten att få köpa en myckenhet artiklar, som, i stället för att kunna räknas till förnödenhetsvaror, endast reta och tillfredsställa fåfängan, och att det dermed förenade utborgnings-systemet förleda obemedlade, särdeles af de tjänande klasserne, till onyttiga utgifter och förhindra en för alla stånd nödig sparsamhet, kunna det myckna flackandet på landsvägarne, Stockholms-besöken och sjelfva sysselsättningens beskaffenhet, såsom innefattande för den obildade många och stora lockelser att afvika från den strängare moralens bud, icke annat än menligt inverka på sedligheten. En mängd händer dragas dessutom på detta sätt från de egentliga landtmanna-näringsarne, och klagan är inom orten allmän öfver svårigheten att erhålla stadgadt och dugligt tjenstefolk.

Detta förhållande väcker icke allenast bekymmer hos de förståndigare inom orten, utan äfven hos Länets administrativa myndighet, som tid efter annan dels föreslagit åtgärder för oskickets hämmande, dels vidtagit sådana, då de legat inom gränsen för dess verksamhet. Sålunda hållas marknader i flere af de större socknarne af Norra Ångermanland en à tvänne gånger om året, — de större handelsmännen blifva af Pröfnings-Komiten ihågkomne med beviljning, — alfvarlig uppmärksamhet har börjat fästas på Tjenstehjons-Stadgans efterlefnad, — och sednast har, till följd af Eders Kongl. Majts genom Kongl. Kungörelsen den 6 October 1842 medelade bifall till Länsstyrelsens hemställan, under innevarande år köpingen Örnsköldsvik ungefär i midten af fögderiet uppstått. I denna köping, anlagd på ett af Kronan inköpt $\frac{1}{6}$ mantal i Norrlungångers by af Själévads socken invid en segelbar fjärd af Bottniska viken, samt lydande under Länsstyrelsen samt Kronobetjenin-

gen i orten i afseende på ordnings-, polis- och ekonomi-mål, under Själevads Häradsrätt i rättegångsärender samt, hvad Kyrkoväsendet angår, till Själevads pastorat, hafva intill årets slut 12 personer, deraf 6 handlande och 6 handtverkare, erhållit rättighet till inflyttning, deraf en del redan å stället uppfört byggnader och börjat sin rörelse.

Ett verksamt medel till utrotande af allmogens handel med köpman-
navaror skulle måhända vara att vaka öfver utkräfvandet af det ansvar, allmänna Lagen för idkandet af landthandel bestämmer; men då denna rörelse, på sätt jag haft Näden anföra, är mera allmän inom orten, så att följderna af lagtillämpningen skulle förstöra välståndet inom en mängd familjer, och det under alla förhållanden och särdeles då lagöfverträdelser, såsom här, nära nog blifvit landssed, är för känslan motbjudande att strängt beifra konventionella lagbrott, har jag ansett mig böra för ändamålets vinnande försöka fredliga medel, innan strängare åtgärder förordnas.

Utom de vid §. rörande landets allmänna beskaffenhet upptagne åtgärder för beredande af lättare kommunikationer, torde här böra nämnas, att under detta qvinquennium en regulier ångbåtsfart med 2:ne större ångbåtar kommit till stånd, hvarigenom från 3:ne hamnar i Länet en lika hastig som beqväm kommunikation erhållits ej blott med hufvudstaden, utan äfven, hvad som förut ofta saknades, med de norr och söder om detta Län belägne städer vid Bottniska viken, äfvensom med Wasa i Finland, som några gånger på sommaren af ångbåtarna besökes. Detta nya kommunikationsmedel har märkligt inverkat på rörelsen. Det begagnas flitigt, och som företaget gifver god vinst, bör man kunna påräkna att kunna framgent derpå ega tillgång.

§. 4.

Politisk Författning.

Detta Läns *Kammarverk* företer mera enkelhet än förhållandet är i andra orter, derutinnan att hemmansnaturen, med undantag af $17\frac{3}{4}$ mantal frälse, endast är Krono och Kronoskatte, af hvilka $86\frac{1}{2}$ mantal, deruti inbe-

gripna $45\frac{1}{6}$ mantal ecclesiastika boställen, tillhöra den förre och $1,504\frac{1}{4}$ mantal den sednare naturen. Någon kungsgård eller ladugård finnes ej inom Länet; icke heller andra boställen, än de som besittas af ecclesiastikstaten. Ett kronoskattehemman tillhör härvarande hospital och lärer i äldre tider tillfallit detsamma genom arf efter ett hospitalshjon.

Under sistförflutna 5 år har förut varande rekognitionsskog blifvit skattlagd till $62\frac{19}{25}$ mantal, som ingått i skatt, äfvensom $\frac{19}{8}$ mantal krono blifvit till skatte köpta; hvaremot $\frac{1}{2}$ mantal skatte är vordet, enligt Kongl. Kammar-Kollegii beslut, i JordeBoken till krono omfördt, samt $\frac{7}{24}$ mantal redan i äldre tider i ödesmål förfallet krono derutur afförts. 24 krononybyggen hafva blifvit definitivt beviljade och äro ännu under frihetsår, så att deras hela antal inom Länet nu uppgår till 121.

I följd af förut i denna berättelse anförda förhållanden, angående det dels allmänt spridda begäret bland ortens innevånare att tidigt kunna grunda egen bosättning, och dels den allmännare böjelsen för köpenskap, som äfven visar sitt inflytande hvad fast gods angår, hafva inom detta Län hemmansklyfningar och jordafsöndringar skett i större skala, än jag för min del anser förenligt med beredandet och bibehållandet af allmänt välstånd. Jag vet väl att män, som för sina kunskaper och erfarenhet ega och förtjena sina medborgares aktning, hysa och söka försvara den åsigt, att få eller inga band böra af statsmakterne läggas till inskränkning i rättigheten att förvärfa och besitta mindre jordlotter. Det är dock både känt och erkänt, att Rikets på en vidsträckt areal spridda landskaper sins emellan förete så många olikheter i anseende till belägenhet, klimatiska förhållanden, innebyggare och deras sedvanor o. s. v., att den ekonomiska författning, som kan vara nyttig och passande för ett landskap, understundom icke alls är tjenlig för ett annat och detta förhållande, som ofta föranleder partiella undantag, torde äfven ega tillämpning i förevarande fråga. Det är äfven i sednare tider af statsekonomer erkänt, att en tilltagande folkökning icke utgör bevisen på ett lands stigande i välstånd, utan att detta måste bedömas efter antalet af dess behållne och bergade innebyggare relativt till hela folkmängden. Att folkmängden icke må tillväxa i större progression, än medlen och möjligheterna för dess utkomst, måste alltså blifva föremålet för styrelsens sträfvan, i den mån sådant kan af dess tillgöranden bero. Betraktar man nu förhållandet med de personer, som bosätta sig på så små hemmansdelar eller

jordlägenheter, att deraf aldrig kan påräknas en afkastning, tillräcklig för åboens och dess familjs bergning, och att hvad som i detta afseende fattas måste på annat sätt beredas, — hvad jordlägenheterne angår, till ett quantum, motsvarande den förut vanligen obemedlade familjens hela behof under de år, som förflyta medan lägenheten odlas, så torde det vara gifvet, att de flere eller färre utvägar, som inom ett landskap stå sådane familjer till buds för ett ärligt förvärfvande af lefnadsbehofven i öfrigt, måste beräknas vid bedömandet huruvida rättigheten till bosättning bör vara fullkomligt fri eller i mer eller mindre mån begränsas. Vid en undersökning härom skall man snart inse en stor olikhet emellan Rikets södra och norra landskaper. I de förra är befolkningen tätare bosatt, städerna flera, större och hvarannan så nära belägne, att det tillfälle till arbetsförtjenst, som ofta inom dem yppas, är för största delen af den kringliggande landsortens bebyggare tillgängligt. Ännu oftare förekomma större och mindre herregods, hvilkas innehafvare dels vanligen under alla förhållanden kunna lemna samselsättning åt arbetsökande, dels ock sannolikt, då en större tillgång deraf förefinnes och dagspenningen i följd deraf faller, både kunna och skola begagna tillfället till utförande af större arbetsföretag, såsom odlingar och dylikt. I följd af det mildare klimatet saknas dessutom mera häftiga variationer i grödornas beskaffenhet och deraf beroende priser å de första och nödvändigaste lefnadsbehofven. I de norra landskapen åter är förhållandet alldeles motsatt. De små och fattige städerna räkna i följd af deras läge vid hafvet en stor del af deras befolkning till fiskare och sjöfolk, hvilkas yrken endast tidtals bedrifvas och af hvilkas personal derföre ett för de vanliga behofven mer än tillräckligt biträde till verkställande af arbeten emot lega kan erhållas. Detta läge orsakar vidare, att största delen af det glest bebodda landets invånare, som inom denna provins räkna öfver 6 ända till 30 mils afstånd till närmaste stad (i de nordligare Länen är afståndet ändock större), således sakna utväg att begagna sig af ett tillfälligtvis inträffadt ökad behof af arbetsbiträde. Landtegendomar, tillhörige ståndspersoner, saknas nästan helt och hållet. Klimatet här gör så den större som mindre jordbrukarens beräkningar på jordens afkastning mindre säkra och denna afkastning i hög grad varierande, hvilket åter, då inom landet någon egentlig spannemålshandel ej kommit till stånd, medför en sådan växling i sädesspriserne, att de ett år kunna stå 100 procent och derutöfver högre än ett annat.

Vid summering af uppgifterne öfver inom Länet befintlige backstugor och på viss tid från hemman afsöndrade lägenheter, finnes de förras antal uppgå till 835 och de sedwre till 4,185. Att lägenheter afsöndras med beständig besittningsrätt inträffar mera sällan och deras antal upptages derföre icke i beräkning. Då man likväl med någorlunda visshet kan antaga, att icke $\frac{1}{3}$ af de afsöndrade lägenheterne är af den storlek och godhet, att innehafvaren kan för sig och de sina under medelmåttigt goda år deraf påräkna bergning, så återstå inom Länet tillsammans 3,642 backstugor och mindre lägenheter, utom hemmansdelar samt krono-nybyggen i enahanda kategori, hvilkas särskilde bostäders befolkning, uppgående efter beräkning af 5 personer på hvarje hushåll till minst 20,000 personer, måste söka utvägar för sina behofs fyllande till större eller mindre del på annan väg än af den åboende jorden, kan man, under ofvannämnda förhållanden, ej annat än med oro emotse ett inträffande svagår. Länets besutne inbyggares farhågor för följderna af detta på kommunernes välstånd, efter hvad erfarenheten under år med mindre goda skördar visat, mäktigt inverkan de bosättnings-system hafva på flera sätt gifvit sig tillkänna. Sålunda träffas ej sällan vid sockenstämmor öfverenskommelser, hvilka, om den hos mig begärda fastställelsen derå erhöles, skulle hota både personlig frihet och en lagenlig utöfning af egande rätten. Än vill man berättiga de vid kommunernas gränсор bosatte, att, utan föregången anmälan eller biträde af vederbörande offentliga myndigheter, med våld fördrifva till kommunen anländande medellösa familjer, än vill man ej blott ålägga hemmansinnehafvaren ansvarighet för de familjers underhåll, åt hvilka han af hemmanet upplåter jord, utan äfven för framtiden vid sjelfva hemmanet fästa en sådan skyldighet. Märkligast och mest bevisande är dock yttrandet af den komité, som för 2:ne år sedan, i följd af Eders Kongl. Maj:ts Nådiga befallning, härstädes sammanträdde för att yttra sig angående vilkoren för hemmansklyfning och jordafsöndring. Denna komité, bestående af Häradshöfdingarne i Länet samt af ståndspersoner, prester och bönder, 2:ne ibland de anseddaste inom orten af hvardera klassen, var nemligen enhälligt af den tanke, att hemmans klyfning till mindre del än $\frac{1}{4}$ mantal och jordafsöndring till hvad areal som heldst icke borde få ega rum, med mindre kommunen förut fått i sockenstämma undersöka och pröfva förhållandet.

En således uttalad opinion måste skänkas afseende. Det har alltså bordt vara mitt åliggande, att uppsöka och begagua de lagliga utvägar, som

kunna stå mig tills bud, för att förekomma tillväxten af en obesuten befolkning särdeles under nuvarande lyckliga förhållanden, på hvars ostörda fortsättning så mången anser sig med säkerhet kunna draga växel.

Kongl. Förordningen rörande dessa ämnen af den 19 December 1827 stadgar väl, att lägenhet, som från hemman inom detta Län afsöndras, skall minst innehålla 6 tunneland duglig jord, samt synes äfven gifva anledning dertill, att en mindre afsöndring skulle, då påstående derom af vederbörande väckes, till hemmanet emot lösen återgå; men då icke stadgadt är, huruvida med vederbörande menas andra än de begge kontraherande, af hvilka den följande hemmansegaren icke skäligen kan förmodas vilja återfordra hvad han en gång sålt eller upplåtit endast i följd af afhandlingens bristande öfverensstämmelse med författningens föreskrift angående jordvidden, och ett dylikt påstående af säljarens efterträdare å hemmanet vanligen skulle medföra en kännbar rubbning för lägenhets-innehafvaren, sedan denne på dess odling och bebyggande nedlagt arbete och kostnader, har jag trott det vara tjenligast, att söka bereda författningens efterlefnad i denna punkt genom förfoganden, hvilka, om de ej kunna hindra, åtminstone försvåra ingåendet af afhandlingar i strid med författningens bud. Jag har därför af föreskriften i 4 §., att Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande bör hålla hand deröfver, att en lämplig afgäld till hemmanet å afsöndrad jordlägenhet sättes, samt pröfva beloppet deraf, hämtat anledning anbefalla Häradsskrifvarne, att icke, såsom sig sjelf försvarande, i mantal teckna jordlägenhetshafvare, som ej varit i nämnde egenskap förut skattskrifne, med mindre nyssnämnde min pröfning af afgälden förut egt rum, och denna pröfning förvägras åter, då afhandlingen visar, att författnings-föreskrift, det icke mindre än 6 tunneland duglig jord må afsöndras, blifvit af de kontraherande åsidosatt.

Allmogen fortfar att inse det vara ett vilkor för jordbrukets förkofran, att spridda egor sammanföras till färre skiften och låta icke afhålla sig från att begära laga skifte af de dermed vanligen förenade betydligare kostnader. Under loppet af innevarande år hafva 59 särskilda förordnanden till laga skiftens förrättande blifvit meddelade. Delegarnes i ett skifteslag allmänne belåtenhet med en sådan förrättning beror dock i högst väsentlig mån på Landtmätarnes duglighet, och då fördringarne derpå så hos desse som andra Embetsmän i allmänhet böra rättas efter de fördelar af embetet eller tjensten, som komma dess innehafvare till godo, vore det ön-

skeligt, att sådane åtgärder från Statens sida kunde vidtagas, att Landtmä-
tarne, åtminstone då åldern hindrar dem från fortsättning af deras mödo-
samma och ansvarsfulla tjenstemanna-kall, försäkrades om en tarflig berg-
ning under deras återstående dagar.

Någon klagan har icke från jordbrukarens sida försports öfver de rät-
tigheter, bruk och vattenverk kunna ega till vattenuppdämningar.

De från landet dels kontant, dels medelst in natura prestationer ut-
gående Statsbidrag af alla slag uppgå, förvandlade till penningar, till
311,588 R:dr 2 rst., eller 24,166 R:dr 8 rst. mindre än det i 1838 års ta-
bell upptagna Statsbidrags-belopp. Minskningen, beroende till en del af lä-
gre markegång nu än år 1838, härleder sig hufvudsakligast af den vid sista
Riksdagen beslutade lindring i första artikelns bevillning, uppgående till
12,806 R:dr 30 sk., samt i båtsmansunderhållet, beräknad till 4,321 R:dr,
äfvensom från upphörandet af Lagmans- och Häradshöfdingeräntan, som år
1838 utgick med 3,497 R:dr 22 sk., allt Banko. Af ofvannämde sum-
ma statsbidrag drabbas jordbruket med 285,273 R:dr 5 sk. 5 rst., hvaraf
85,135 R:dr 47 sk. äro beräknade motsvara kostnaderna för skjuts, väghåll-
ning, fattigförsörjning samt diverse allmänna onera och besvär, kostnaden
för rustning och rotering till 22,189 R:dr 39 sk. 4 rst. samt clercie-sta-
tens underhåll till 51,807 R:dr 23 sk. 4 rst., i följd hvaraf återstoden
123,139 R:dr 39 sk. 9 rst Banko motsvarar jordbrukets ständiga räntor och
bevillning. På hvarje af Länets $1,608\frac{1}{2}$ mantal, som i medeltal för hela
Länet äro taxerade till 4,160 R:dr Banko, dock så olika, att, då taxeringen
i Njurunda socken i Medelpad uppgår i medeltal till 5,871 R:dr 32 sk. 5
rst., visar resultatet af taxeringen i Lidens socken i Södra Ångermanland
endast 2,596 R:dr 14 sk., belöper således per medium något öfver $76\frac{1}{2}$ R:dr
i ständiga räntor och statsbidrag samt i det närmaste $101\frac{1}{2}$ R:dr i öfrige
prestationer, tillsammans 178 R:dr Banko eller i det närmaste $\frac{1}{24}$ af upp-
skattningssumman.

Fördelar man denna beskattning på individerne, tillhörande jordbruks-
klassen, hvaraf i medeltal för hela Länet 51 personer belöpa sig på hvarje
mantal, dock med den olikhet socknarne emellan, att, då i Björna socken af
Norra Ångermanland 115 personer i medeltal kunna antagas hafva sin berg-
ning af ett helt mantal, belöper sig på hvarje sådant i Botheå socken i Sö-

dra

dra Ångermanland endast 29 personer, så finnes hvarje individ i statsbidrag af alla slag utgöra 3 R:dr 22½ skillingar, allt Banko.

Under nuvarande förhållanden, efter 3:ne års ymniga skördar och då innehafvare af mindre lägenheter, dels i följd af tillgång på arbetsförtjenst, dels i anseende till låga priser på födoämnen, utan svårighet lifnära sig, utgöras skattebidragen med lätthet. Icke så under motsatta förhållanden, då dessutom, i följd af de för Sverige egna institutioner, den redan i sig sjelf af minskade inkomster af jordbruk och arbetskraft uppkomne svårigheten att utgöra Statsbidragen ytterligare ökas genom höjning i markegången samt den indelade räntegifvarens skyldighet, att utgöra sina räntepersedlar in natura eller emot lösen efter de vanligen än högre gängse allmänna prisen å dessa persedlar.

Då hela Länets är roteradt till Båtsmäns underhåll, allmännast sålunda att 3:ne mantal uppsätta 1 båtsman, och dennes utredning är mindre kostsam än den indelade soldatens, kan roteringen, åtminstone jemförelsevis med förhållandet i andra orter, icke sägas vara för orten särdeles betungande. Största tyngderne får jordbrukaren vidkännas af skjuts och vägunderhåll, i anseende till de flestas aflägsenhet från allmänna vägarne samt dessas primitift felaktiga anläggning öfver höjder, i stället för bredvid desamma, hvarigenom både kommunikation och underhållet försvåras, samt af fattigförsörjning, för hvilken sednare, då både understödsgifvare och tagare tillhöra samma näringsklasser, utgifterne till de sednare ökas i samma mån, som svårigheterna för de förre att dem utgöra. Skyldigheten att forsla den indelade tiondesäden 8 mil från kyrkoherberget, dit tiondegifvaren ofta kan hafva lång och besvärlig väg, medför ock för allmogen en svår tunga.

En stor lättnad i en del dessa tyngder skulle otvifvelaktigt beredas dels genom tillvägbringande af den redan föreslagna förändringen i sättet för markegångens bestämmande efter flera års medelpris, och dels genom så väl de med indelad lön försedde civile embetsmäns som clereciets aflöning direkte ur statskassan, genom hvilken sednare åtgärd dessutom många, det goda förhållandet emellan dessa embetsmannaklasser och de skattdragande, störande kollisioner skulle undvikas.

Hvad skjutsbesväret angår, så torde en lindring deri icke kunna tillvägbringas på annan väg än genom öfverenskommelsers träffande emellan

de skjutsskyldige om dess öfverflyttande i viss mån på entreprenörer. Sedan Landshöfdinge-embetet i detta Län blef mig i Nåder anförtrödt, har man dock, särdeles i Medelpad och Södra Ångermanland, mest klagat öfver den nuvarande orättvisa fördelningen af detta onus, uppkommet deraf, att skjutsregleringarne uppgjorts för längre tid tillbaka och med den på de resandes då vanliga antal grundade beräkning, att de vid gästgifverierne anslagne hållhästar, som utgingo från vissa hemman i mån af deras skatt, skulle vara i det närmaste tillräcklige för de resandes fortskaffande och reservhästarne åter, som af andra hemman utgöras i tur, mera sällan anlitas, hvaremot i sednare tider de resandes ökade antal på många ställen föranledt reservhästarnes oftare anlitage, ända derhän att ett eller annat reservhemman fått utgöra skjuts flera, till och med 30 gånger, då ett hållhemman af lika skattetal endast skjutsat en gång.

För att både afhjelpa detta missförhållande vid utgörande af ett onus, hvar-till alla skjutsskyldiga hemman äro i lika mån förpligtade, samt på samma gång, så vidt görligt vore, deruti för alla bereda lindring, har jag, sedan förberedande arbeten blifvit undångjorda, i sistlidne Oktober månad haft ett sammanträde med deputerade af Medelpads skjutsskyldige, hvarvid till deras öfverläggning framställdes ett af mig uppgjort förslag, grundande sig på desse principer: att det hittills brukliga håll-liggandet vid gästgifvargårdarne skulle upphöra: att skjutsskyldigheten i stället under vanliga förhållanden skulle bestridas af entreprenörer: att, då erfarenheten visat det under vissa tider, före och efter marknader o. s. v., ett betydligare antal hästar än eljest för resandes fortkomst erfordrades, men det skulle blifva med allt för stor kostnad förenadt, att af entreprenörerne betinga underhåll af så stort antal hästar, att skjutsningen äfven å sådane tider kunde af dem fullgöras, ett mindre reservlag för hvarje gästgifvaregård borde till entreprenörens biträdande vid dylika tillfällen anslås: samt att, på det de till reserv indelade hemmansegare ej måtte af entreprenörerne i oträngdt mål anlitas, desse skulle tillförbindas att, för hvarje gång reservhäst uppbudades, till dess egare betala en afgift utöfver den vanliga skjutslegan, hvarjemte, till ytterligare kontroll å entreprenörerne i detta afseende, en förändring i sättet för dagböckernas förande skulle föreskrivas.

Detta förslag godkändes enhälligt af de skjutsskyldige, som åtog sig en årlig afgift af högst 20 R:dr Banko på hvarje mantal till godtgörelse åt entreprenörerne, om antagande hvaraf samt vilkorens uppgörande Eders

Kongl. Maj:ts Befallningshafvande ville gå i författning; och då enligt det uppgjorda förslaget, denna godtgörelse är så beräknad, att entreprenaders ingående bör vara med icke obetydlig vinst förenadt, betvillar jag ej, att sådane åtminstone för de fleste gästgifverier inom fögderiet skall komma till stånd.

Så snart ett förslag i enahanda riktning till förändring och jemkning i skjutsens utgörande inom Södra Ångermanlands fögderi hunnit utarbetas, kommer sammanträde med detta fögderis skjutsskyldige jemväl att hållas.

Den här ofvan nämnde olikhet i ett mantals taxeringsvärde särskilde socknar emellan antyder visserligen en ojemnhet i beskattningen, men denna ojemnhet visar sig än större, om man anställer jemförelse emellan serskilda hemmans med lika skatt olika afkastning och förmåner. Exempel gifvas till och med inom samma socken, att, då $\frac{1}{2}$ mantal understundom är tillräckligt för att bereda bergning åt hemmansäboen och hans familj, kan å ett annat ställe $\frac{1}{4}$ mantal dertill icke anses tillräckligt. Denna ojemnhet, som torde härleda sig till en del från skattläggningarnes verkställande på vidt skiljda tider, men kanske hafvudsakligast från de olika skattläggningsförrättarnes skilljaktiga uppfattning och tillämpning af skattläggningsmethoderne, likasom den olika beskattningsgrunden af hemman af olika jordnatur, ser man ofta öfverklagad, och författare hafva uppträdt med mer och mindre vidt omfattande förslag för olägenheternes afhjelpande; men, utom det att olägenheterne i verkligheten äro mindre än de synas, då en jordegendoms högre eller lägre beskattning alltid vid köp och skiften måste tagas i beräkning samt i följd deraf minska eller höja köpeskillingen eller vederlaget, torde det svårigen kunna undanrödjas, då en fullt rättvis skattejemkning, äfven med antagande af öfver allt tillgänglige fullständiga uppgifter om de särskilda hemmansdelarnes beskaffenhet, endast är tänkbar i det fall, att de kunde verkställas öfver hela Riket af samma personer, så att enahanda grunder och åsigtter öfverallt vid förrättningarne följdes. Men, då sådant åter icke är utförbart ens inom ett enda härad, skulle troligen en skattejemkning, företagen af olika skattläggnings-kommissioner, lemna såsom resultat än större ojemnheter, än de som nu förefinnas; och i stället för att nu en eller annan hemmansägare, enär han med kannedom om sin jords beskattning deraf blifvit innehafvare, endast kan sägas hafva anledning anmärka dess relativt högre belopp, skulle då säkert mången få giltiga skäl att klaga öfver orättvisa ändringar i det varande förhållandet.

Forslandet med Kronoskjuts vid bort- och hemmarcherna af den till tjenstgöring i hufvudstaden årligen inkallade kommendering af Länets båtsmän har länge utgjort en för allmogen kännbar tunga, och den har derför tacksamt erkänt den lättnad i detta onus, som första gången innevarande års höst blifvit beredd genom båtsmännens hemtransporterande på ångfartyg till de ställen i Länets desse anlöpa.

Politi. För den allmänna ordningens och sedlighetens vidmagthållande fattas understundom beslut i sockenstämmor, ändamålsenliga och fruktbara i den mån Pastorerna inom församlingarne ega håg och förmåga att verka för saken. Då de nyligen öfver allt inrättade sockennämnderne hinna göra sig närmare redo för ändamålet med denna instruktion och folket blifva bekant dermed, böra välgörande resultat deraf kunna påräknas.

Jag har förut haft Näden omnämna svårigheten att erhålla dugligt tjenstefolk, till en del härledande sig från det i orten vanliga oskicket, att aftal emellan husbönder och tjenare göras endast för en del af tjensteåret och derifrån att husbönder ej sällan fått hos sig mantalsskrifva större antal tjenstehjon, än de i sin tjenst använda, och jag har i anledning häraf anbefallt kronobetjeningen, att noggrannt vaka öfver tjenstehjonsstadgans efterlefnad.

Till förhindrande af ett annat inom Norra Ångermanland flerstädes förekommande oskicket, att i de så kallade kyrkostugorne å kyrkovallen efter gudstjenstens slut trakteringar med starka drycker af hvarjehanda anledning utdelas, såsom efter lysning, barndop, af obemedlade nygifta par i ändamål att erhålla insamling till deras bosättning, o. s. v., hvarigenom icke blott templets helgd och verkningarne af deri meddelad lärdom förspillas, utan äfven fylleri och slagsmål ej sällan uppstå, hafva inom flere kommuner förbud förenade med viten blifvit aftalade och fastställda. En dylik öfverenskommelse inom Själevads socken har, i anledning af förd klagan, slutligen blifvit föremål för pröfning hos Eders Kongl. Maj:t, som densamma i Näden fastställt.

Sedan en för detta samt Gefleborgs och Jemtlands Län gemensam, år 1758 antagen och af Eders Kongl. Maj:t fastställd byordning, i följd af förändrade tidsförhållanden, småningom upphört att vara känd och efterlefvad, har från flere kommuner den önskan uttalats, att en ny sådan, med afseende å nuvarande förhållanden, måtte komma till stånd, och jag skall, i hvad på mig beror, söka efterkomma denna önskan, öfvertygad att en ord-

ningsstadga, satt under kontroll och tillämpning af sockennämnderne samt lämpad efter allmogens behof och de förständigares åsigter, bör kunna medföra nyttiga verkningar.

De påtagliga olägenheterne, det af allmänna lagen bestämda sätt för brandstods gifvande och tagande, samt den erfarenhet om fördelarne af brandstods-inrättningar i större skala och efter billiga och rättvisa grunder, hvilken redan inom flera Län vunnits, hafva föranledt mig uppgöra förslag till reglemente för en allmän brandstodsförening för fast och lös egendom å landet inom detta Län. Detta förslag, öfverlemnadt till granskning af valde deputerade från samtliga kommunerne inom Länet, har vid deras sammanträde i sistlidne September månad blifvit med några mindre ändringar antaget och sedermera den 17 påföljde Oktober erhållit Eders Kongl. Maj:ts Nådiga fastställelse.

Å landet inom Länet finnes någon Skola för nyttiga slöjder icke inrättad. Icke heller någorstädes fast skola för den vanliga undervisningen. Vid sådant förhållande och då denna allmännast meddelas det uppväxande släktet af föräldrarne sjelfve, någongång äfven af inom åtskillige kommuner befintlige ambulatoriske Skollärare, kan den visserligen ofullkomliga, men relativt till förhållandet inom andra orter högre bildningsgrad, som tillhör detta Läns allmoge, ej annat än väcka glädje och förundran. Än lyckligare resultat äro troligen att förvänta, sedan inom hvarje socken en folkskola, i öfverensstämmelse med Eders Kongl. Maj:ts Nådiga Förordning af den 18 Juni nästlidet år, kan komma till stånd. Man har dock inom många kommuner, vid öfverläggningarne härom, yttrat bekymmer för de med dessa inrättningar förenade kostnader, särdeles med afseende på åliggandet för kommunernes fattigvård, att understödja de föräldrar och målsmän, som ej förmå sjelfve bekosta sina barns och myndlingars beklädna och underhåll vid skolan.

För folkskolelärares bildande är sedan någre månader ett seminarium härstädes inrättadt, hvarvid nu 17 elever njuta undervisning.

De af Länets innevånare, som önska gifva sina barn en högre bildning, antita i sådant afseende Hernösands Lärdomsskola eller Sundsvalls högre Apologistskola. Lärjungarnes antal hafva under detta år utgjort 85 vid den förra och omkring 60 vid den sednare. Vid härvarande Gymnasium be-

gagnades undervisningen under nyss slutade hösttermin af 64 ynglingar. Dessa publika läroverk, som ibland dervid anställde Lärare räkna flere utmärkte och skicklige män samt äro föremål för en oafbruten uppmärksam tillsyn af Stiftets fräjdade, vördnadsvärde Biskop, åtnjuta derföre ett välförtjent anseende.

För fattiga barns undervisning utan afgift äro dessutom särskilde skolor i begge ofvannämnde städer inrättade.

Till bildande af skicklige sjöfarande är sedan sistlidet års höst, medelst användande af dels för ändamålet anvisade Statsmedel, dels bidrag, lemnade af Hernösands Handelscorps, en Navigationsskola härstädes inrättad. Elevernes antal, som under första kursen utgjorde 18, uppgår uti den vid detta års höst började till 25.

Jemför man detta betydliga antal elever med deras, som enligt officiella uppgifter begagnat undervisning under sednast slutade kurs uti Malmö och Calmar navigationsskolor, uppgående för Malmö till 15 och Calmar till 11, ett förhållande som bordt kunna förutses, då detta Läns begge städer räkna en handelsflotta af tillsammans 5,264 läster och de norr om Hernösand belägna städer, som måste anses tillhöra denna Navigationsskolas distrikt, hafva fartyg till ett lästetal af 3,896, eller tillsammans för hela distriktet 9,160 läster, under det att Malmö handelsflotta endast uppgår till 1,933 läster och de betydligaste omkringliggande städerna Ystads, Landskronas och Helsingborgs fartyg tillsammans endast till 902 läster, samt Calmar med omkringliggande köpingar ega fartyg om tillhopa 3,913 läster och den till nämnde skolas distrikt hörande staden Vestervik 2,284 läster, så kan man svärligen förklara anledningen dertill, att, vid fördelningen af anslagen till Navigationsskolorne i riket, de i Malmö och Calmar hvardera årligen åtnjuta 1,500 R:dr Banko, under det att Hernösands skola endast har ett understöd af 500 R:dr Banko årligen. Man bör dock hoppas, att, då uppmärksamheten vid en kommande Riksdag fästes vid dessa förhållanden och på den omständigheten tillika, att Hernösands och Sundsvalls handelsflottor nästan helt och hållet användas till utrikes sjöfart och dessa städers skeppsredare således hafva ett gifvet behof af en anstalt för skeppskapteners vetenskapliga bildande, då deremot t. ex. Malmö och kringliggande städers fartyg nästan uteslutande användas till inrikes kustfart, en rättvisare fördelning af ifrågavarande nyttiga anslag skall komma att ega rum.

För *Hälsövrden* å landet äro 3:ne ordinarie och en extra-ordinarie provincial-läkare redan anställde, och under loppet af detta år har Eders Kongl. Maj:t i Nåder bifallit antagande af ytterligare en extra ordinarie provincial-läkare samt för honom anvisat lön. Det förut för hela Länet gemensamma kurhuset och lazarettet härstädes kommer med nästa års början endast att begagnas af provinsen Ångermanlands invånare jemte Hernösands stad, sedan Eders Kongl. Maj:t i Nåder bifallit Sundsvalls stads och Medelpads invånares underdåniga ansökning, att få i Sundsvall inrätta särskildt lazarett och kurhus. På deras bekostnad, efter upptagande af beslutade sammauskott, är ett hus i nämnde stad inköpt och för ändamålet inredt äfvensom nödiga inventarier upphandlade, så att denna inrättning från och med morgondagen upplåtes till begagnande.

Då det *Hospital* för sinnessvages botande och vårdande, som härstädes finnes och endast var beräknadt för Länets behof, befunnits alldeles otillräckligt, sedan detsamma äfven börjat upplåtas till sinnessvages från andre af de norra Länen intagande, och dessutom icke så inrättadt, att det kunde motsvara vår tids fordringar af en dylik anstalt, har Eders Kongl. Maj:ts Serafimer-Ordens Gille beslutat uppförande å tjenlig lokal invid staden af ett nytt Central-Hospital för de norra Länen, hvilket sedan sistlidet år är under byggnad.

Fördelen af *Vaccination* synes numera vara inom Länet så insedd och erkänd, att detta skyddsmedel troligen allmänt begagnas.

Fattigförsörjningen å landet fortfar att allmännast ske på enahanda sätt, som uti det till Eders Kongl. Maj:t af Dess Befallningshafvande den 23 April 1838 afgifna underdåniga utlåtande omsörmales, eller dels i fattighus, hvarmed dock endast 11 af de större socknarne äro försedda, dels genom orkeslöse utfattiges inackorderande hos enskilde personer, dels genom dem beviljad rättighet att turvis hos jordegarna inom socknen, i mån af deras innehafvande skattetal, under vissa dygn erhålla bostad och uppehälle, samt dels genom spannemåls och penningars utdelande åt sådane fattige, som sjelfve kunna förse sig med någon del af sina behofver. Ett berömvärdt undantag härifrån finnes i Själevads socken inom Norra Ångermanland, der fattigförsörjningens tunga betydligt lättas genom en i sednare åren tillkommen arbetsinrättning.

Några förhållanden, hörande till detta ämne, har jag förut i denna underdåniga berättelse haft Näden anföra. Mycket skulle vara att dertill lägga, om jag icke af det gifna formuläret ansåge mig bunden att inskränka mig till en uppgift af status quo, och dessutom ett rikt förråd af materialier redan torde vara samladt till begagnande vid utarbetningen af en allmän Fattig-lag.

Vid uppgiften om sättet för fattigförsörjningen torde äfven böra omnämnas 2:ne, med ändamål att minska dess anlitande, inom Länet tillvägabrachte pensionsinrättningar, den ena för afskedade båtsmän samt deras enkor och barn, och den andra för de vid Lands-Staten anställde embets- och tjenstemäns enkor och barn. Dessa inrättningars fonder hafva dock beklagligtvis samtidigt med de tillgrepp, som föröfvats i Kronans kassa härstädes, blifvit genom deras förvaltares oredlighet förminskade, den förra med 3,675 R:dr 14 sk. 4 rst. och den sednare med 7,744 R:dr 44 sk. 11 rst, så att de för närvarande endast utgöra, båtsmanskassans 21,516 R:dr 32 sk. 11 rst. samt Lands-Statskassans 11,122 R:dr 4 rst. Banko, och med den påföljd, att en inskränkning i deras välgörande verksamhet blifvit nödvändig.

Till rättelse för resande, skjutsande och gästgifvare, med afseende å deras ömsesides rättigheter och pligter, är under loppet af detta år ett sammandrag af gällande författningar i dessa ämnen, med tillägg af i öfrigt nödiga befunna ordningsstadganden, utarbetadt och till allmän kändedom i gästgifveridagboken för hvarje månad infördt.

För utödande af odjur, af hvilka vargar äro mera sällsynta, men björnar deremot, särdeles i fjälltrakterne, ej sällan förorsaka allmogen skada, kunna de inom andre orter vanlige skallgångar här icke tillvägabringas, dels i saknad af jägeribetjening för deras ändamålsenliga ordnande, dels ock i anseende till lokala naturhinder, utan beror undanrödjandet af nämnde för de betande kreaturen farliga fiender helt och hållet på enskilde jägares skicklighet och nit, till hvilkas uppmuntran dock skottpenningar blifvit bestämde att pastoratsvis utgå, med 12 R:dr för björn, 9 R:dr för varg och 6 R:dr allt Banko för lodjur.

§. 5.

Städer.

Hernösand, som tillhör 4:de klassen af rikets städer, erhöi sina första privilegier af Konung Johan III år 1587. Belägen nära Ångermanelfvens utlopp på Hernön, men medelst 2:ne broar egande kommunikation med fasta landet, har den i det mellanlöpande sundet en förträfflig hamn. Denna har dock på södra sidan om broarne småningom igengrundats, så att, sedan en följd år, endast norra inloppet kunnat af seglande fartyg begagnas. Då dessa, vanligen kommande från södra farvattnen, vid inseglingen måste styra kusten omkring Hernös norra udde för att sedan gå sydligt in i hamnen, hafva de härmed förenade svårigheter föranledt uppmärksamhetens fästade på nödvändigheten af södra hamninloppets upprestande. Undersökning af sakkunnig person för bestämmande af sättet för arbetets verkställande har för flera år sedan egt rum samt kostnadsförslag uppgjorts; men då, i anseende till deri upptagna belopps storlek, staden icke vågar, i förlitande på egna krafter allena, företaga arbetet, måste dermed anstå intill dess staden kan få påräkna bidrag dertill af allmänna medel.

Af handel och sjöfart ut- och inrikes, handtverkerier, strömmingsfiske samt något fastän ringa jordbruk påräkna stadens invånare förnämligast sitt uppehälle. Deras antal uppgår till 2,074 personer.

Af dessa näringsfång har utrikes handel och sjöfart visat sig vara i jemt och fortgående stigande. Af stadens fartyg, som år 1833 endast utgjorde 11 st., men nu uppgå till 41 stycken af tillsammans 3,304 lästers dräktighet, således hvaradera i medeltal af öfver 80 lästers storlek, sysselsättas de större med utrikes sjöfart, dels direkte från Hernösand till export af timmer, bräder, jern och tjära samt direkt import af salt, linfrö, m. m., och dels till fraktfart utrikes orter emellan.

Vid stadens 2:ne skeppsvarf äro under detta qvinquennium 17 fartyg om tillsammans 1,433½ lästers dräktighet nybyggda. Det sista årets ofördelaktiga konjunkturer för sjöfarten hafva dock för närvarande föranledt ett afbrott i denna rörelse. Trädvaru-exportörerne beklaga sig ock deröfver, att, genom uppkomsten i orterne af spekulanter å skogsprodukter, desamma

under de sednare åren så stegrats i pris, att försäljningen deraf å utrikes orter ofta måst göras med förlust.

Handel med Köpmannavaror och Landtmannens produkter är deremot i synbart aftagande, förnämligast i följd af de förhållanden, som jag häröfvan angående handeln å landet haft Nåden anföra, till stort men för dem af stadens handlande, som af varuomsättning inom orten skola påräkna sin bergning; och då således afsättningen af provinsen Ångermanlands produkter samt dess förseende med dess behofver allt mer och mer frångått stadens handlande, har i samma mån stadens inflytande på landets kultur minskats.

Handtverksrörelsen bereder åt de idkare, som derå nedlägga flit och idoghet, en tarflig men tillräcklig utkomst. Med flertalet af handtverkarne är dess värre förhållandet icke sådant.

Vid stadens **Fabriker**, som bestå af en Snusfabrik, 2 Urfabriker, 1 Segelduksfabrik, 3 Färgerier samt 1 Garfveri, egde tillverkningar nästlidedet är rum till ett beräknadt sammanlagdt värde af 9,058 R:dr B:ko. Staden har dessutom 2 Boktryckerier.

Den del af stadens invånare, som har burskap å **Fiske**, är i allmänhet mindre välmående. Det för länets invånare samfäldt anmärkta, ofta obetänkta sträfvandet till tidig oberoende bosättning visar äfven, hvad dessa näringsidkare angår, sitt inflytande, så att antalet af dess medlemmar småningom blifvit så stort, att lönande sysselsättning icke för alla kan påräknas.

Stadens **jord** användes nästan helt och hållet till beredande af höafkastning för underhåll af stadsboernes kreatur. Den besås derföre endast med säd, då höväxten börjar aftaga samt plöjning och gödsling jemte gräsfrösädd för dess upphjelpande blifva nödvändige, vanligen hvarje 7:de eller 10:de år. Häraf är alltså exempel att hämta för jordbrukare å landet, som till det mesta försumma ändamålsenlig ängsodling.

För **Sjukvården** är en Stads-Läkare aflönad. På Länets Lazarett har staden 2:ne frisångar upplätne till kostnadsfritt begagnande för behöfvande medlemmar, i följd af en för detta ändamål af aflidne Rådmanen E. Nyberg i lifstiden gjord donation.

För bestridande af kostnaderne för **Fattigförsörjningen** erläggas stadens invånare årligen en afgift, motsvarande 24 procent af utskylderne till Kronan. Häraf underhållas dels ett fattighus, der 13 personer finnas intagne, och för hvilka kostnaden år 1842 uppgick till 953 R:dr Banko, och dels

18 st. oförsörjda barn, som äro hos välkändt folk å landet inackorderade. Öfverskottet af inkomsterne användes till öfrige fattiges understöd med födoämnen och klädespersedlar, så långt det förslår. En lättnad i fattigvårdens bestridande är beredd genom en af nyssbemälda Rådman Nyberg jemväl gjord donation, nu utgörande ett kapital af 18,133 R:dr 16 sk. Banko, hvaraf de årliga räntorne, enligt gifvarens föreskrifter, utdelas såsom pensioner till aflidne borgares obemedlade enkor och barn.

I förra femårsberättelsen omnämndes, att, i anseende till härvarande kyrkas förfall, Gudstjensten hölles i en större sal inom Gymnasiihuset. Detta förhållande fortfar väl ännu, men sedan sistlidna års höst är en ny Domkyrka, efter en smakfull af Eders Kongl. Majt fastställd ritning, under byggnad. Det börjar dock visa sig, att församlingens invånare, vid beslutet härom, mera rådfrågat sin längtan att erhålla ett värdigt rum för sina andaktsöfningar, än sin förmåga; ty fastän kyrkan ännu ej är halffärdig, äro de samlade tillgångarne redan medtagne och lånevägen beträdd. De hafva jemväl under tiden sett sitt hopp sviket, att få kyrkan tillerkände de så kallade Domkyrkotunnorna, hvilka af kronotionden inom Hernösands Stift innehållas, men disponeras till Upsala Domkyrkas underhåll, och jag fruktar med skäl, att det vackra företaget ej kan bringas till fullbordan, derest ej det allmänna kommer församlingen till hjälp.

Sundsvall, belägen i provinsen Medelpad, vid Selångersåns utlopp i hafvet, räknar sin tillvaro från år 1624, då dess privilegier af Konung Gustaf II Adolf utfärdades. Invånares antal är 2,104.

Likasom Hernösand grundar denna stad sitt bestånd på handel och sjöfart, handtverkerier, strömmingsfiske och jordbruk.

Utrikes handel och sjöfart hafva varit i starkt stigande och den årliga exporten är högst betydlig, dels af jern, tillverkadt vid bruken inom orten, men hufvudsakligast af trädvaror från skogarne i Medelpad samt några socknar af Jemtland, till hvilka artiklar i sednare åren äfven kommit pottaska. Exporten sker till en del med stadens egna fartyg, hvilkas antal årligen ökats och hvaraf 17 st. om 1,359 lästers sammanräknad drägtighet blifvit under sednaste 5 åren nybyggda, och i öfrigt med andra städers samt utländska fartyg, deribland ett större antal Norrska årligen såsom fraktsökande infinna sig i stadens säkra och beqväma hamn. Hufvudsakligaste importen är salt.

Den **Inrikes handeln**, som på Stockholm sysselsätter en del af stadens fartyg, är äfven i märkbart tilltagande och störes icke deruti af någon så

beskaffad landthandel, som i Ångermanland idkas; och så väl på grund häraf, som i anseende till de tillfällen till arbetsförtjenst, som den vidsträckta exporthandeln och skeppsbyggerierne lemna åt ortens arbetsklass, måste denna stad antagas utöfva ett välgörande inflytande å kringliggande landsort.

Om *Handtverkerierne* gälla enahanda anmärkningar, som derom blifvit för Hernösand gjorde.

Strömmingsfisket har under förlidet år varit gifvande, men i allmänhet mindre förmånligt än fordom. Idkarne af denna näring härstädes äro i allmänhet i bättre vilkor än Hernösands fiskare, der burskap på detta yrke lättare erhålles än i Sundsvall.

Stadens *Jord* är i cirkulationsbruk för odling af råg, korn och hafre samt hufvudsakligast foderväxter för ladugårdarnes behof.

Vid 1 Repslageri, 4 Färgerier och 1 Garfverifabrik utgjorde år 1842, sammanlagda tillverkningsvärdet 9,270 R:dr Banko. En Stads-Läkare aflönas för hälsovårdens bestridande. För de fattiges försörjande äro enahanda anstalter här, som i Hernösand.

Hvarken Sundsvall eller Hernösand äro gynnade med några särskilda prohibitiva författningar.

Då jag härmed slutar denna underdåniga berättelse, måste jag beklaga, att min af mångahanda embetsbestyr upptagna tid icke tillåtit mig, att, såsom jag önskat, gifva densamma den fulländning, som en till ledning för Eders Kongl. Maj:ts regeringsåtgärder, hvad detta Län angår, ernad framställning om Länets tillstånd och behof bordt ega. Eders Kongl. Maj:ts landsfaderliga hjerta skall deremot otvifvelaktigt dela den tillfredsställelse, jag eger af att sanningsenligt kunna i underdånighet försäkra, det Eders Kongl. Maj:ts trogna undersåtare i detta Län vid innevarande tidpunkt äro, i följd af flera genom Försynens Nåd sammanträffade lyckliga förhållanden, i åtnjutande af ett allmännare välstånd, än någon kan minnas före denna tid hafva egt rum. Hernösand den 30 December 1843.

F R. Å K E R M A N.

JAC. WILH. LANGELIUS.

CARL AUG. ECKHÉLL.

Uträkning öfver medium af nedannämnda Fem års Markegångs-Taxor uti Wester-Norrlands Län.

	Markegångspris för År					Summa.	Medel- pris.															
	1838.	1839.	1840.	1841.	1842.																	
En Tunna Råg	10	—	8	40	—	8	8	—	10	32	—	10	16	—	48	—	—	9	28	10		
En Tunna Korn	8	16	—	7	8	—	6	32	—	5	32	—	5	24	—	33	16	—	6	32	—	
En Tunna Ärtor	10	—	—	8	40	—	8	8	—	10	32	—	8	16	—	46	—	—	9	9	7	
En Tunna Hafra	5	—	—	4	16	—	4	4	—	3	16	—	3	—	—	19	36	—	3	5	7	
Ett Lispund Smör	4	32	—	5	—	—	4	16	—	4	—	—	4	32	—	22	32	—	4	25	7	
Ett Lispund torrt Kött	1	32	—	1	32	—	1	40	—	2	—	—	2	—	—	9	8	—	1	40	—	
Ett Lispund Talg	4	32	—	5	—	—	5	32	—	5	32	—	5	16	—	26	16	—	5	12	10	
Ett Lispund Humbla	6	24	—	4	36	—	4	—	—	3	16	—	3	42	—	22	22	—	4	23	7	
En Oxe sådan som i landet finnes	11	16	—	13	16	—	16	—	—	18	—	—	18	—	—	76	32	—	15	16	—	
Ett Får	1	36	—	2	—	—	2	4	—	2	8	—	2	8	—	10	8	—	2	1	7	
En Gås	1	—	—	1	—	—	1	—	—	1	—	—	1	—	—	5	—	—	1	—	—	
Ett Höns	—	10	8	—	10	8	—	10	8	—	10	8	—	12	—	—	1	6	8	—	10	11
20 st. Ägg	—	20	—	—	20	—	—	20	—	—	20	—	—	20	—	—	2	4	—	—	20	—
En Tunna bättre Lax	42	—	—	48	—	—	43	—	—	40	—	—	40	—	—	213	—	—	42	28	10	
Ett Lispund dito	3	24	—	4	—	—	3	28	—	3	16	—	3	16	—	17	36	—	3	26	5	
En Tunna af den så kallade Forsslaxen, som fångas ofvanföre Sollefteå forssen	36	—	—	42	—	—	36	—	—	34	—	—	34	—	—	182	—	—	36	19	2	
Ett Lispund dito	3	—	—	3	24	—	3	—	—	2	40	—	2	40	—	15	8	—	3	1	7	
En Tunna Lax af den i Tuna Elf och Medelpad	42	—	—	48	—	—	43	—	—	40	—	—	40	—	—	213	—	—	42	28	10	
Ett Lispund dito	3	24	—	4	—	—	3	28	—	3	16	—	3	16	—	17	36	—	3	26	5	
En Tunna Salt Sik	23	—	—	21	32	—	20	—	—	20	—	—	20	—	—	104	32	—	20	44	10	
Ett Lispund dito	1	44	—	1	38	8	1	32	—	1	32	—	1	32	—	8	34	8	1	35	9	
Ett Lispund Åhl	3	16	—	3	16	—	3	16	—	3	16	—	3	16	—	16	32	—	3	16	—	
En Tunna Strömming	15	—	—	12	32	—	9	—	—	10	32	—	10	—	—	57	16	—	11	22	5	
Ett Lispund dito	1	12	—	1	2	8	—	36	—	—	42	8	—	40	—	—	4	37	4	—	45	10
Ett Lispund Torrisk	1	16	—	1	16	—	1	16	—	1	16	—	1	16	—	6	32	—	1	16	—	
100 st. Neijonögon	1	4	—	1	4	—	1	4	—	1	4	—	1	4	—	5	20	—	1	4	—	
Ett lass Hårdvallshö om 40 Lispund	9	—	—	6	32	—	4	32	—	3	32	—	5	16	—	29	16	—	5	41	7	
En kärffe Halm, som bör innehålla 2:ne Lispund	—	5	4	—	5	4	—	4	—	—	3	—	—	3	—	—	—	20	8	—	4	2
Ett Lispund Skjälspäck	3	4	—	3	—	—	3	—	—	3	—	—	3	—	—	15	4	—	3	—	10	
En Tunna Tjära	4	24	—	4	40	—	5	—	—	5	—	—	5	—	—	24	16	—	4	41	7	
En Tolft Halfbottenbräder	3	—	—	3	—	—	2	26	8	2	32	—	3	16	—	14	26	8	2	43	9	
En Tolft Plankor	4	24	—	4	24	—	4	—	—	4	—	—	5	32	—	22	32	—	4	25	7	
En Sågstock	—	18	—	—	18	—	—	16	—	—	16	—	—	24	—	1	44	—	—	18	5	
Ett Lass Tallved	—	20	—	—	20	—	—	20	—	—	20	—	—	24	—	2	8	—	—	20	10	

	Markegångspris för År					Summa.	Medel- pris.	
	1838.	1839.	1840.	1841.	1842.			
Ett Dränge-Dagsverke	— 24 —	— 24 —	— 24 —	— 24 —	— 28 —	2 28 —	— 24 —	10
Ett Öke- dito	1 — —	1 — —	1 — —	1 — —	1 8 —	5 8 —	1 1 —	7
<i>Ved- och Lysningsämnen:</i>								
En famn Björkved af nya målet omkostnadsfritt levererad i Garni- zonsort	4 16 —	4 16 —	4 16 —	4 16 —	5 — —	22 16 —	4 22 —	5
En famn Ahlved dito	3 — —	3 — —	3 — —	3 — —	3 — —	15 — —	3 — —	—
En famn Tallved, dito	2 32 —	2 32 —	2 32 —	2 32 —	2 32 —	13 16 —	2 32 —	—
En famn Granved, dito	2 — —	2 — —	2 — —	2 — —	2 16 —	10 16 —	2 3 —	2
Ett Lispund Talgljus à 7 st. på marken	5 16 —	5 32 —	6 16 —	6 16 —	5 32 —	29 16 —	5 41 —	7
Ett Skålpund Gula Vaxljus	1 — —	1 — —	1 — —	1 — —	1 — —	5 — —	1 — —	—
En kanna Rofolja	2 — —	2 — —	2 — —	2 — —	2 — —	10 — —	2 — —	—
<i>Båtsmans Utrednings- och Beklädnads- samt Hemkalls-Persedlar.</i>								
<i>Utrednings-Persedlar:</i>								
En Kapprock af blått Vadmal	10 — —	10 — —	10 — —	10 — —	10 — —	50 — —	10 — —	—
En Kappsäck af Segelduk, Skinn el- ler Väf	3 16 —	3 16 —	3 16 —	3 16 —	3 16 —	16 32 —	3 16 —	—
En näckad Rya eller Ylletäcke	2 16 —	2 16 —	2 16 —	2 16 —	— — —	9 16 —	2 16 —	—
En Hängmatta af Buldan	2 40 —	2 40 —	2 40 —	2 40 —	— — —	11 16 —	2 40 —	—
<i>Beklädnads-Persedlar:</i>								
En Tröja af blått Vadmal	4 32 —	4 32 —	4 32 —	4 32 —	4 32 —	23 16 —	4 32 —	—
En dito af grått dito	4 — —	4 — —	4 — —	4 — —	4 — —	20 — —	4 — —	—
En Väst med ärmar af blått Vadmal	3 40 —	3 40 —	3 40 —	3 40 —	3 40 —	19 8 —	3 40 —	—
En dito dito af grått dito	3 8 —	3 8 —	3 8 —	3 8 —	3 8 —	15 40 —	3 8 —	—
Ett par Långbyxor af blått dito	3 4 —	3 4 —	3 4 —	3 4 —	3 4 —	15 20 —	3 4 —	—
Ett par dito af grått dito	2 20 —	2 20 —	2 20 —	2 20 —	2 20 —	12 4 —	2 20 —	—
En blå och hvitrutig Halsduk	— 12 —	— 12 —	— 12 —	— 12 —	— 12 —	1 12 —	— 12 —	—
En Hatt	1 24 —	1 24 —	1 24 —	1 24 —	1 24 —	7 24 —	1 24 —	—
Ett par Låderskor	1 14 —	1 14 —	1 14 —	1 14 —	1 32 —	6 40 —	1 17 —	7
Ett par Ullstrumpor	— 39 —	— 39 —	— 39 —	— 39 —	— 39 —	4 3 —	— 39 —	—
En Skjorta af Blångarn	— 39 —	— 39 —	— 39 —	— 39 —	— 39 —	4 3 —	— 39 —	—
En dito af Lärft	1 12 —	1 12 —	1 12 —	1 12 —	1 12 —	6 12 —	1 12 —	—
En Släpklädning af Vadmal	8 — —	8 — —	8 — —	8 — —	8 32 —	40 32 —	8 6 —	5

	Markegångspris för År										Summa.	Medel- pris.									
	1838.		1839.		1840.		1841.		1842.												
Hemkalls-Persedlar:																					
En Tunna Spanmål	8	16	—	7	8	—	6	32	—	5	32	—	5	24	—	33	16	—	6	32	—
Ett Lispund Matvaror, bestående af hälften Smör och hälften Kött . . .	3	8	—	3	16	—	3	4	—	3	—	—	3	16	—	15	44	—	3	8	10
<i>Tillkommer i afseende på underhåll för tågande trupper och fångar un- der forsling:</i>																					
Ett Lispund Rågmjöl	1	—	—	42	5	—	39	2	1	3	2	1	1	1	7	4	38	4	—	46	1
En Tunna Korngryn	16	32	—	14	16	—	13	16	—	11	16	—	11	—	—	66	32	—	13	16	—
Ett Lispund Salt Kött	1	24	—	1	24	—	1	28	—	1	32	—	1	32	—	7	44	—	1	28	—
Ett Lispund Färskt dito	1	—	—	1	4	—	1	12	—	1	16	—	1	8	—	5	40	—	1	8	—
Ett Lispund Koksalt	—	16	—	—	16	—	—	16	—	—	16	—	—	16	—	1	32	—	—	16	—
Ett Lispund Salt Fläsk	3	16	—	3	16	—	3	16	—	3	16	—	3	16	—	16	32	—	3	16	—
Ett Lispund Torrt dito	4	—	—	4	—	—	4	—	—	4	—	—	4	—	—	20	—	—	4	—	—
En Mark mjukt Bröd	—	2	—	—	2	—	—	2	—	—	2	6	—	2	5	—	11	3	—	2	3
En Dagportion	—	8	2	—	7	5	—	7	6	—	8	10	—	8	5	—	40	4	—	8	1
En Dagration	—	21	7	—	16	—	—	11	2	—	8	10	—	12	10	1	22	5	—	14	1
Rote-Vacance-afgift	51	13	—	49	13	—	46	37	—	44	29	—	45	15	1	237	11	1	47	21	5

Hernösand, i Lands-Kontoret, den 30 December 1843.

Jac. Wilh. Langelius.

Uträkning öfver Medium af nedannämnda fem årens Markegångspris å ett Gärde-Mantal inom Wester-Norrlands Län.

	Efter Kronovärði.	Markegångspris för fem År					Summa.	Medelpris.
		1838.	1839.	1840.	1841.	1842.		
I Ångermanland.								
<i>Jordeboks-Ränta.</i>								
Penningar	1 — —							
8 \mathcal{L} Smör à 26 sk.	— 10 4 $\frac{1}{2}$							
1 \mathcal{L} Torrfisk à 12 sk.	— — 7 $\frac{1}{2}$							
1 fjerding Strömming à 1 $\frac{1}{2}$ R:dr	— 16 —							
6 Kannor Tjära à 24 sk.	— 3 —							
<i>Hemmantals-Ränta.</i>								
1 $\frac{1}{2}$ Tunna Korn à 36 sk.	1 10 6							
5 \mathcal{L} Smör à 26 sk.	— 6 6							
1 $\frac{1}{2}$ \mathcal{L} . Kött à 12 sk.	— 18 —							
2 $\frac{1}{2}$ \mathcal{L} Humbla à 24 sk.	— 3 —							
1 \mathcal{L} Talg à 24 sk.	— 1 3							
1 $\frac{1}{2}$ Oxe à 2 R:dr 36 sk.	— 8 3							
1 $\frac{1}{2}$ Får à 12 sk.	— 6 —							
1 $\frac{1}{2}$ Gås à 6 sk.	— 1 6							
1 Höns	— 1 6							
1 $\frac{1}{2}$ Tjog Ägg à 1 sk. 6 rst.	— — 9							
1 $\frac{1}{2}$ lass Hö à 32 sk.	— 16 —							
5 Kärfvar Halm à 3 rst.	— 1 3							
Vinterkörsel	— 4 —							
Boskapspenningar	— 32 —							
Skjutsfärds dito	1 — —							
Dagsverks dito	— 24 —							
Summa	6 20 6	41 15 3	37 47 —	35 3 6	33 17 10	35 15 9	183 3 4	36 29 6
I Medelpad.								
Lika, med den förändring, att Vinterkörseln efter Kronovärði utgör 6 sk. och efter Markegång dubbelt med 12 sk.	6 22	6 41 19	3 38 3	— 35 7	6 33 21	10 35 19	9 183 23	4 36 33 6

Herrnösand, i Lands-Kontoret, den 30 December 1843.

Jac. Wilh. Langelius.